

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

EXPRESIVITA VE ZPRAVODAJSKÝCH
TEXTECH POLSKÝCH DENÍKŮ GAZETA
WYBORCZA A FAKT

THE EXPRESIVITY IN THE NEWS OF THE
POLISH DAYLIES „GAZETA WYBORZA“ AND
„FAKT“

VYPRACOVALA: Romana Soukupová

VEDOUCÍ PRÁCE: doc. PhDr. Ivana Dobrotová, Ph.D.

2016/2017

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 15. 11. 2016

Podpis

Děkuji doc. PhDr. Ivaně Dobrotové, PhD., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla.

Podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. ŽURNALISTIKA	6
1.1. ZPRAVODAJSTVÍ A PUBLICISTIKA	6
1.2. VLIVY PŮSOBÍCÍ NA SPLÝVÁNÍ ZPRAVODAJSTVÍ S PUBLICISTIKOU.....	7
1.3. INFORMAČNÍ KVALITA – OBJEKTIVITA.....	8
2. ZPRAVODAJSTVÍ JAKO SOUČÁST PUBLICISTICKÉHO STYLU	11
2.1. ZÁKLADNÍ STYLICKÉ POJMY.....	11
2.2. PUBLICISTICKÝ STYL.....	14
2.3. DÍLČÍ OBLAST ZPRAVODAJSKÁ	16
2.4. LIMITACE ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY	19
3. EXPRESIVITA A EXPRESIVNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY	23
3.1. DĚLENÍ EXPRESIVITY	23
3.2. DĚLENÍ EXPRESIVITY PODLE KVALITY	25
3.3. TVOŘENÍ EXPRESIVNÍCH SLOV.....	27
3.4. DALŠÍ (LEXIKÁLNĚ-STYLICKÉ) PROSTŘEDKY EXPRESIVITY.....	36
3.5. EXPRESIVITA REALIZOVANÁ POMOCÍ FLEXE	43
4. EXPRESIVITA VE ZPRAVODAJSKÝCH TEXTECH DENÍKŮ GAZETA WYBORCZA A FAKT	45
4.1. EXPRESIVITA V DENÍKU GAZETA WYBORCZA.....	45
4.2. EXPRESIVITA V DENÍKU FAKT	60
4.3. SHRnutí VÝSLEDKŮ.....	74
ZÁVĚR.....	76
RESUMÉ.....	78
SEZNAM LITERATURY	80
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	81

ÚVOD

Expresivita ve zpravodajských textech může být z mnoha hledisek docela problematická, neboť v důsledku jejího použití se z textu původně určeného k pouhému informování stává prostředek zábavy. To by samozřejmě nevadilo v případech zpráv k tomuto účelu určených. Větší problém ovšem nastává, pokud se expresivní výrazy objeví v textech se závažnější tematikou (politika, společenský problém, soudní kauza atd.), kdy se expresivní výrazy mohou stát (ať už záměrně či bez úmyslu) hodnotícím prostředkem, který z neutrálního textu učiní text zaujatý. Tím může de facto dojít k manipulování se čtenářem.

Ve své bakalářské práci bych se ráda zaměřila na tento problém a pokusila bych se jej demonstrovat na dvou nejznámějších a nejčtenějších polských denících Gazeta Wyborcza a Fakt. První z nich je tradičně považován za seriózní médium, pokud můžeme v dnešním mediálním kontextu něco takového přesně definovat. Ten druhý se řadí k opačné polovině mediálního spektra, tedy k bulváru, u něhož je předpoklad výskytu expresivních slov spíše větší.

V první části své práce se budu zabývat zpravodajstvím a zpravodajskými texty z teoretického hlediska. Nejprve definuji, jaké jsou základní charakteristiky zpravodajských textů a čím se liší od publicistiky. Dále představím koncept informační kvality jakožto prostředku k dosažení ideálu zpravodajství. Na závěr se budu zabývat způsoby porušování informační kvality, do nichž patří i expresivita.

Druhá část mé práce se bude zabývat výhradně expresivitou. Rozčlením jednotlivé typy expresivity i způsoby, jak se expresivita tvoří. Krom toho představím i další prostředky, jež mají expresivní charakter. Vše doplním relevantními příklady.

V další části krátce představím zkoumaná periodika z hlediska typového, tj. charakteristiku tiskoviny. Poté už se budu zabývat konkrétními příklady expresivity ve zpravodajských textech obou listů. Pokusím se vyhledat co nejvíce příkladů a na závěr provedu analýzu svého zkoumání.

Vzhledem k tomu, že nemám stálý přístup k tištěným verzím obou deníků, zdrojem mého zkoumání budou texty na internetových portálech těchto listů, ze kterých budu čerpat příklady.

1. ŽURNALISTIKA

Žurnalistika je oproti jiným disciplínám oborem poměrně mladým. O počátcích žurnalistiky v dnešním slova smyslu lze hovořit až od počátku 17. století. Od té doby do současnosti prodělala mnoho změn, ať už technických či těch, které se týkají její funkce. Úkolem žurnalistiky je především informovat veřejnost, reprezentovat ji a její mínění, akcelarovat veřejné mínění, nabízet témata (tzv. agenda setting) a kontrolovat instituce a nositele moci (tzv. watch-dog role). Z tohoto hlediska je žurnalistická produkce rozdělena do dvou základních celků – **zpravodajství** a **publicistiky**.

1.1. ZPRAVODAJSTVÍ A PUBLICISTIKA

1.1.1. ZPRAVODAJSTVÍ

„Jedná se o specifickou profesní činnost, která zahrnuje pravidelně a soustavně prováděný sběr, třídění, zpracování a distribuci aktuálních sdělení časové povahy, tematicky zaměřených na různé oblasti, např. politickou, ekonomickou, společenskou, kulturní apod.“¹

Zpravodajská produkce by se měla držet přísných pravidel, které zaručí, že publikum dostane relevantní, vyvážené a nestranné informace. Tyto ideální hodnoty zpravodajství označil D. McQuail jako informační kvalitu, neboli objektivitu.² (viz dále)

1.1.2. PUBLICISTIKA

Na rozdíl od zpravodajství jde o „nadčasovou tvorbu, která není vázána na sběr nových faktů, nýbrž spočívá ve veřejně dostupném a srozumitelném výkladu již známého, popř. v soustavné prezentaci argumentace nebo subjektivního postoje či názoru.“³

Publicistika na svou tvorbu neklade tak vysoké požadavky jako zpravodajství, ovšem i ona by měla, pokud chce být na kvalitní úrovni, vynechávat některé postupy, které mohou vést k manipulaci se čtenářem, např. argumentace nepodloženými fakty, působení na city a základní lidské motivy atd.

¹ Reifová I., Slovník mediální komunikace, Praha 2004, s. 322

² McQuail D., Úvod do teorie masové komunikace, Praha 2009, s. 209

³ Reifová, Praha 2004, s. 322

1.2. VLIVY PŮSOBÍCÍ NA SPLÝVÁNÍ ZPRAVODAJSTVÍ S PUBLICISTIKOU

Obě části žurnalistické produkce plní samostatnou funkci a každá z nich má jiné standardy na výslednou podobu. V posledních letech ale dochází k jejich postupnému splývání. Vliv na to mají jednak společenské změny a jednak změny technické. V současnosti jde technický pokrok neustále dopředu. Dříve byl trh obsazen omezeným množstvím periodik, rozhlasových a televizních stanic, zatímco dnes, díky internetu, tu existuje nepřehledné množství zdrojů informací. Je to právě internet, jenž vyvíjí na žurnalisty tradičních médií časový tlak, neboť v případě jakékoliv události má tu výhodu, že je schopen o ní informovat naprosto okamžitě a podle potřeby a změn okolností události je schopen informace doplňovat a upravovat. Například tištěná média takovou možnost nemají. Vycházejí s časovou prodlevou a jsou silně limitována místem, tudíž nemohou informovat o všem dopodrobna. Z tohoto i dalších důvodů (hlavně z důvodů změn hodnot ve společnosti) se tradiční média začala uchýlovat k různým postupům, kterými by nějakým způsobem přilákala potenciálního odběratele. Je zde řeč převážně o infotainmentu, bulvarizaci/tabloidizaci seriózních médií a přizpůsobování se čtenářům.

1.2.1. INFOTAINMENT

„Slovo vzniklo spojením anglických výrazů **information** (informace) a **entertainment** (zábava) a označuje využívání prvků zábavy ve zpravodajství.“⁴

Dříve byl tento termín spojován s těmi médii, která se svojí produkcí nezaměřovala na poskytování společensky relevantních informací, např. s bulvárními listy nebo komerčními radiovými a televizními stanicemi. U médií veřejné služby a tzv. seriózních titulů je užívání prostředků infotainmentu hodnoceno jako nedostatek, nicméně poslední dobou se čím dál častěji dostávají i do nich. Projevem zezábavňování seriózních titulů mohou být např. **lehčí a méně relevantní témata, jazykové zjednodušení textů a více obrazového materiálu.**

⁴ Reifová, Praha 2004, s. 88

1.2.2. BULVARIZACE

„Tento výraz se vztahuje k procesu ‚zhloupnutí‘ nebo ‚snížení kvality‘ seriózního tisku v mnoha zemích. Hlavní předpokládanou příčinou je **komercializace** a tvrdé soupeření o čtenáře. Proces zasáhl také televizní zpravodajství a obecně i formáty aktualit, zejména ve Spojených státech. Vyvolal **úpadek žurnalistických standardů**, má podíl na **neinformovanosti veřejnosti** a zvyšuje také **nebezpečí záměny fikce a skutečnosti**.“⁵

Bulvarizace úzce souvisí s infotainmentem. Využívá jej k tomu, aby mediální obsahy byly přitažlivější a zajímavější pro čtenáře, neboť hlavním zdrojem příjmů je inzerce a většina inzerentů bude umisťovat svoji reklamu v publikem oblíbeném periodiku.

1.3. INFORMAČNÍ KVALITA – OBJEKTIVITA

Tento termín uvádí V. Jílek ve své práci *Žurnalistické texty* jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů⁶ ve vztahu k zpravodajským hodnotám a navazuje tím na dělení, jež popsali Denis McQuail v Úvodu do teorie masové komunikace.

„Informační kvalita, neboli objektivita, je jedním ze základních standardů zpravodajských komunikátů. Týká se způsobu výběru, získávání a práce s informacemi jak v rovině tematicko-obsahové, tak při jejich jazykovém zpracování.“⁷

„V rámci normativních mediálních interakcí je dodržování objektivity klíčové, protože umožňuje přímé informování o událostech, ale také kontakt např. státních úřadů s příjemci, aniž by do něj zasahovaly třetí osoby. Pro žurnalisty z toho vyplývají různé požadavky, které se odrážejí v zásadách práce novináře.“⁸ McQuail tyto ideální rysy objektivity nazývá jako:

- a) Vylučování subjektivního pohledu či osobního zaujetí
- b) Absence stranění (zdržení se jakékoliv předpojatosti)

⁵ McQuail, 2009, s. 562

⁶ Jílek V., *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, Olomouc 2009, s. 58

⁷ Jílek, 2009, tamtéž

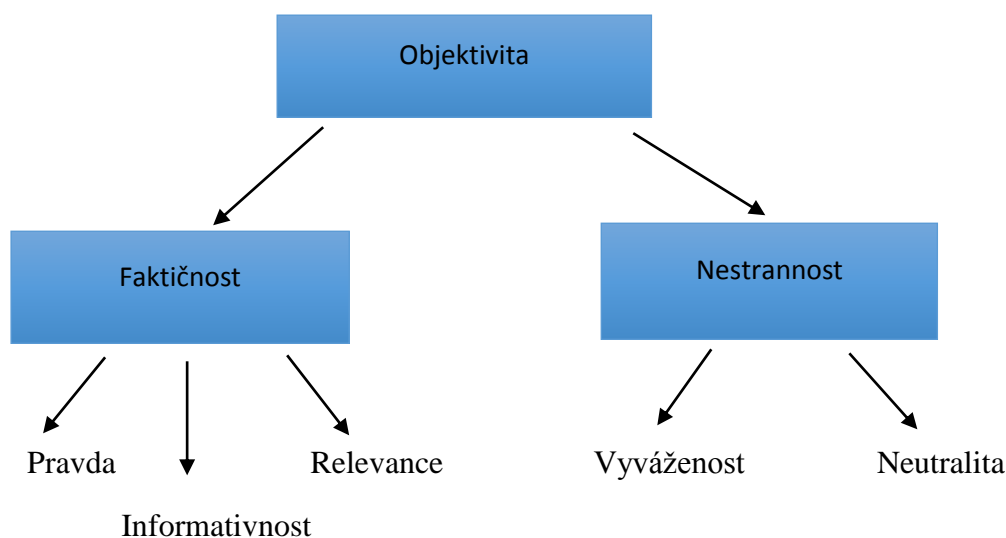
⁸ Jílek, 2009, tamtéž

c) Respektování přesnosti a dalších kritérií pravdivosti – relevance a úplnosti

d) Nepřípustnost skrytých motivů a služby třetí straně (např. skrytá reklama aj.)⁹

Definovat a komplexně stanovit objektivitu je velice obtížné. McQuail se drží Westerstahlova schématu kritérií objektivity, jehož dvě hlavní složky, které konstituují objektivitu, jsou **faktičnost** a **nestrannost**.

Westerstahlovo schéma objektivity¹⁰:

1.3.1. ASPEKTY FAKTIČNOSTI¹¹

1) Pravdivost

Vztahuje se k podobě informování o událostech, které mohou být porovnávány se zdroji a jsou prezentovány bez komentářů, nebo jsou od nich jasně odděleny. Zahrnuje i další aspekty jakými jsou úplnost zprávy, přesnost a úsilí nemást a nezatajovat důležitá fakta (tzv. dobrý úmysl).

2) Relevance

Vztahuje se k výběru informace, jehož kritériem je důležitost pro příjemce i společnost. Souvisí s ní časový faktor a aktuálnost nejenom z hlediska času, ale také ve vztahu

⁹ McQuail, 2009, s. 213

¹⁰ Schéma bylo převzato z Úvodu do teorie masové komunikace od D. McQuaila, s. 212

¹¹ Následující dělení aspektů informační kvality i s jejich definicemi je převzato z knihy Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů, s. 58 – 60, od V. Jílka

k osobám a místům. Na rozdíl od ostatních aspektů nelze relevanci nijak jazykově postihnout. Výběr zprávy záleží na autorovi sdělení, jenž při něm bere ohled na kritéria, která se v oblasti mediálních studií označují jako zpravodajské hodnoty.

3) Informativnost

Je to pragmatická stránka informace, která má základní význam pro pochopení dobrého informačního jednání. Odkazuje ke kvalitám informačního obsahu, jež by měly zvýšit pravděpodobnost, že se informace dostane k publiku, bude zaznamenána, pochopena a zapamatována.

1.3.2. ASPEKTY NESTRANNOSTI

1) Vyváženost

Je to snaha o stejný nebo poměrný čas/prostor/důraz protichůdných výkladů, pohledů či verzí. Dosáhnout dokonalé vyváženosti je v praxi velmi obtížné, nicméně by se ve zpravodajství mělo usilovat o tento ideál (zvláště, jestli médium deklaruje, že jeho obsah je vyvážený).

2) Neutralita

Předpokládá neutralitu média/autora při prezentaci nějaké události či sdělení. Autor by se v žádném případě neměl přiklánět k žádné straně ani nijak veřejně prezentovat svůj názor skrze zpravodajství.

Informační kvalita má zásadní vliv na jazykové ztvárnění zpravodajských textů. Vzhledem k různým omezením novinářů (hlavně časové a prostorové) je to ale velmi obtížné, proto se v praxi používají různé metody, které umožňují novinářům vyrovnat se s technickými limity, ale zároveň je ochraňují před nařknutím z porušování objektivitu. Mezi tyto objektivizační postupy patří vkládání citací a parafrází, uvedení protikladných názorů, prezentace dodatečných důkazů a rozčlenění informací do správného pořadí.

2. ZPRAVODAJSTVÍ JAKO SOUČÁST PUBLICISTICKÉHO STYLU

2.1. ZÁKLADNÍ STYLICKÉ POJMY

2.1.1. JAZYKOVÝ STYL

Jedná se o způsob cílevědomého výběru a uspořádání jazykových prostředků, které se uplatňují při vytváření textu. Na volbu jazykových prostředků má vliv komunikační situace (konstituována všemi prvky: médiem, podavatelem, kanálem, příjemcem, kódem, sdělením), cíle komunikátu a ohled na účastníky komunikace (vzájemný vztah, sociokulturní charakteristika, vzdělání apod.). V utvořeném komunikátu se jazykový styl projevuje jako princip organizace jazykových jednotek, které z elementů tvoří celek korespondující s komunikačními záměry či cílem autora.¹²

2.1.2. STYLOVÁ OBLAST (SFÉRA)

Všechny myslitelné jazykové projevy tvoří velkou nesourodou skupinu komunikátů. Uvnitř této skupiny lze na základě vhodného kritéria vyčlenit množiny komunikátů, jež mají shodné rysy a tvoří z pohledu tohoto kritéria homogenní skupinu – **stylovou sféru** (či oblast). „Komunikáty jedné stylové sféry se vždy vyznačují společnou základní funkcí.“¹³

Členění komunikátů do základních stylových sfér je v rámci stylistického systému následně doplněno segmentací na další podmnožiny komunikátů – **dílčí stylové oblasti**.

Základním kritériem pro členění do jednotlivých stylových oblastí je rozlišení podle funkčního zaměření. Podle něj lze definovat základní stylové oblasti¹⁴:

1) **Běžně dorozumívací** – s dílčí stylovou oblastí **konverzační**

2) **Odbornou** – s dílčími stylovými oblastmi:

a) teoreticky odbornou/vědeckou

¹² Jílek, Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty, Olomouc, 2006, s. 78

¹³ Minářová E., Stylistika pro žurnalisty, Praha 2011, s. 93 - 94

¹⁴ Členění podle V. Jílka, Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty, s. 90 - 91

b) prakticky odbornou/pracovní a učební

c) popularizační

- někdy je do ní zařazována i **administrativní a vojenská**

3) Uměleckou - s dílčími stylovými oblastmi:

a) prózy

b) poezie

c) dramatu

4) Publicistickou – se dvěma skupinami dělení dílčích stylových oblastí:

a) zpravodajskou

b) publicistickou v užším slova smyslu (analytickou a úvahovou)

c) syžetovou/beletrizující

I. mluvenou

II. psanou

Trochu jiné dělení se nachází v polských stylistikách, např. dělení podle H. Kurkowské a S. Skorupky popisuje šest stylových sfér, respektive šest funkčních stylů: **styl potoczny** (hovorový), **styl przemówień** (řečnický), **styl urzędowo-kancelaryjny** (administrativní), **styl naukowy** (vědecký), **styl publicystyczny i styl dziennikarski** (publicistický a novinářský) a **styl artystyczny** (umělecký).¹⁵

2.1.3. STYLOVÁ VRSTVA JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ

1) Stylová vrstva prostředků neutrálních

Jedná se o takové jazykové prostředky, které mohou být libovolně použity v jakékoliv stylové oblasti, aniž by naznačovaly příslušnost komunikátu k stylové oblasti. Odpovídá vrstvě neutrálních lexikálních jednotek.

¹⁵ Kurkowska H., Skorupka S., Stylistyka polska, Zarys, nakl. PWN, s. 234 – 304, podobně rozděluje styly i E. Minářová (Stylistika pro žurnalisty, 2011, s. 99)

2) Stylová vrstva prostředků příznakových

Jde o takové jazykové prostředky (hláskové, tvarové, slovotvorné, skladebné, lexikální i textové), které jsou užívány v dané stylové oblasti a jsou zde považovány za typické, např. užití termínů v odborné oblasti, poetismů v umělecké nebo hovorových slov v prostě sdělovací. Tyto prostředky se označují rovněž jako **stylémy**.¹⁶

Je třeba odlišit **stylovou příznakovost** (a stylově příznakové prostředky - stylémy) od **jazykové příznakovosti** a užití jazykových prostředků **nenáležitě** vzhledem k dané oblasti, např. použití hovorových slov v odborném textu, archaismu v prostě sdělovací oblasti. V takovém případě rovněž mluvíme o příznakovosti. Důležité je zamyslet se nad příčinami užití (chyba x záměr).

2.1.4. STYLOVÁ NORMA

Zvyklosti, které působí při vzniku komunikátu, který náleží do určité stylové sféry, se označují jako stylové normy. Tyto normy určují výběr, užití a uspořádání jazykových prostředků v dané stylové oblasti, a to v souladu s povahou a sdělným cílem komunikátu. Neznalost či nedodržení těchto pravidel může vést k defektům a celkově špatné srozumitelnosti textu, v konečném důsledku pak k naprosté nesrozumitelnosti projevu, nenaplnění komunikačního cíle a komunikačních záměrů. Od normy gramatické se liší tím, že je volnější, není unifikovaná, vyvíjí se rychleji a nápadněji. V oblasti běžně dorozumivací není nějak pevně stanovena. Její vývoj je u dalších oblastí podmíněn¹⁷:

- a) vývojem směrů a proudů u uměleckého stylu
- b) změnami v terminologii, metodologii a ve formách usuzování a dokazování u odborného stylu
- c) změnami a vývojem širších společenských a politických jevů u stylu publicistického

Podle J. V. Bečky mohou do stylistické normy jednoho jazyka pronikat prvky stylistické normy jiných jazyků, zejména se tento rys týkal publicistického stylu států východního bloku. Gramatická norma si ale i přes tento fakt zachovává svůj národní ráz.¹⁸

¹⁶ Minářová, 2011, s. 23

¹⁷ Jílek, 2006, s. 93

¹⁸ Bečka J. V., Jazyk a styl novin, Praha 1974, s. 16

2.2. PUBLICISTICKÝ STYL

Publicistický styl, který také někdy bývá označován jako styl žurnalistický či novinářský (někdy i pouze jako publicistika), zahrnuje všechna sdělení, jež produkuje široká skupina původců – novináři, státní orgány, politici, politické strany různá sdružení, výrobní podniky, občané aj., která jsou určena veřejnosti, širokému (heterogennímu, disperznímu), vymezenému publiku.¹⁹

Základními funkcemi publicistického stylu jsou funkce informativní, získávací, přesvědčovací, uvědomovací a okrajově také funkce estetická. Publicistická sdělení jsou zprostředkována nejčastěji prostředky masové komunikace – médii, ale také formou nezprostředkovaného kontaktu s publikem v rámci veřejných vystoupení.

V širším chápání publicistického stylu do něj lze zařadit i komunikáty, které nejsou primárně žurnalistické (mohou být žurnalisty dále zpracovávány), ale mohou být v médiích zveřejněny. Jedná se např. o oznámení, řádkovou inzerci, diskuzi v základním chápání žánru, projevy, proslovy, řeči aj.

Pojem žurnalistický styl (novinářský styl) může být poněkud zavádějící, neboť se jedná o hyponymum k pojmu styl publicistický. „Žurnalistický styl zahrnuje texty, jež jsou primárně produkovány žurnalisty či publicisty, zveřejněné prostřednictvím masových sdělovacích prostředků a určené širokému publiku.“²⁰

Dělení publicistického stylu podle **nepragmatického faktoru**:

- 1) Dílčí oblast **psané** publicistiky
- 2) Dílčí oblast **mluvené** publicistiky, včetně řečnického stylu

K nim lze analogicky doplnit také:

- a) Dílčí oblast **monologickou**
- b) Dílčí oblast **dialogickou**

¹⁹ Jílek, 2009, s. 52

²⁰ Jílek, 2009, tamtéž

Dělení podle **pragmatického faktoru**:

1) Dílčí oblast zpravodajská – plní primárně funkci **informativní**

„Jejím cílem je podávat věcné informace o nových či aktuálních jevech a událostech, o nichž by příjemci měli být informováni či si to přímo přejí, popřípadě o tom, co by je mohlo zajímat. Tematický rozsah informací a jejich struktura vychází z toho, co je pro společnost považováno za relevantní, eventuálně za zajímavé. Zpracovává témata z oblasti politiky, ekonomiky, výroby, kultury, společenského života, sportu, vzdělání, přírody atd. Podle místního kritéria jsou rozlišovány zahraniční, domácí a regionální informace. Specifické postavení mají témata, jež jsou společností vnímána jako senzační a zajímavá. Zvláštní kategorii tvoří inzertní (ale nereklamní) informace.“²¹

2) Dílčí oblast publicistická (v užším slova smyslu) – plní funkce **získavací, přesvědčovací, edukativní a zábavní**

Zahrnuje tu část žurnalistické produkce, u níž je informativní složka rozšířena o interpretace, názory (persvazi či získávání) a zábavnost, a která tím pádem porušuje zásady informační kvality. Cílem této oblasti není pouze informovat, ale také hodnotit, poučovat, přesvědčovat a utvářet názor recipienta za užití příslušných jazykových i textových prostředků (např. neurčitých pojmenování, expresivních výrazů, subjektivního popisu atd.).

3) Dílčí oblast beletrizující/syžetová – k základním funkcím publicistiky v užším slova smyslu přidává funkci **estetickou**

Cílem této oblasti je kromě informování, formování, persvaze a dalších funkcí ještě funkce estetická. Estetická funkce u některých žánrů a komunikátů bývá přítomna, dokonce je i podmiňující (např. novinové povídky, črty, básně či umělecké fotografie), nicméně u mnoha komunikátů není přítomna a z hlediska aktuální žánrové charakteristiky není její přítomnost nezbytná. Tento fakt podporuje názor V. Jílka a dalších autorů přiklánět se k označení této dílčí oblasti jako **oblasti syžetové**, neboť všechny žánry této oblasti jsou postaveny na propracované vnitřní výstavbě celého textu. Sdělení sice nenesou estetickou funkci, plní stejné cíle jako texty dílčí oblasti publicistické v užším slova smyslu, ale jsou založeny na užívání **obrazu**, syžetu.

²¹ Jílek, 2009, s. 55

Obrazem je chápána komplexní forma odrazu reality, která k tomu používá syžetové fabulové i bezfabulové prostředky.

I. Fabulové texty – jejich základem je vyprávění, patří do nich např. fejeton

II. Bezfabulové texty – nejsou založeny na vyprávění, příkladem může být sloupek, jehož základem je úvahový slohový postup

Další dělení syžetové oblasti²²:

I. Sdělení nesoucí estetický význam:

a) umělecká sdělení zprostředkovaná médii: povídka na pokračování, báseň, umělecké fotografie aj.

b) upravená literární sdělení: novinová povídka

c) žánry publicistické oblasti bez dominantní persvazivní funkce: entrefilet, feature, fraška, komiks, anekdota

II. Sdělení naplňující funkce dílčí oblasti publicistické, ale založená na využití obrazu: fejeton, črta, reportáž, soudnička, story, sloupek, causerie, rovněž pomezí typ interview, medailon a esej

Poznámka: Někdy ještě bývá vyčleňovaná zvlášť **dílčí oblast esejistická**, i když esejistika bývává spíše považovaná za dílčí část stylu odborného. Je to dáno komplikovaným zaměřením esejistických textů, jež mohou být edukativní (pak jsou typické pro oblast odbornou), ale také informativní, získávací a uvědomovací (v takovém případě by náležely spíše pod oblast publicistickou).

2.3. DÍLČÍ OBLAST ZPRAVODAJSKÁ

Jak již bylo uvedeno, dílčí oblast zpravodajská plní primárně funkci informativní, z čehož vyplývá, že texty této oblasti podléhají maximální možné míře objektivitě a je vyloučena přítomnost jakýchkoliv formativních prvků – subjektivitě. „Informativní funkce v tomto případě znamená snahu původce sdělení o pouhé **vyrovnání**

²² Podle V. Jílka (2009, s. 98 – 99)

informačních obsahů, která je důsledně oddělena od záměru přímo ovlivnit názory či chování a jednání příjemců.²³ Autor sdělení ví něco, co jiní lidé ne, a tak je o tom informuje, aniž by do sdělení vpravil nějaký svůj názor. Aby se předešlo možné přítomnosti persvaze ve zpravodajských sdělení, řídí se dílčí oblast zpravodajská zásadami informační kvality, které popsali McQuail a Westerstahl.

2.3.1. PRODUKČNÍ LIMITY ZPRAVODAJSKÝCH SDĚLENÍ A MODELOVOST

Kromě jazykových prostředků působí na dílčí oblast zpravodajskou i mnoho nepragmatických prvků, které mají svůj původ v oblasti masové komunikace. Jedním z významných nepragmatických prvků je **faktor času**, který je spojen jednak se samotnou informací, ale také s procesem jejího uveřejnění. Základním požadavkem na zprávy je jejich **aktuálnost**, což zásadně ovlivňuje celý zpravodajský produkční proces. Doba mezi zaznamenáním události, jejím výběrem, zpracováním, vytištěním (v případě tištěných médií) a uveřejněním je výrazně limitována. To má vliv na jazykové ztvárnění textu, které je výsledkem ustálených mechanismů a zaběhnutých modelů, např. stručnost sdělení, krátké věty místo dlouhých souvětí, jednoduchost atd.

Dalšími z těchto prvků jsou **ohled na čtenáře** (zde je nutné, aby byl text jednoduchý a srozumitelný) a **plocha**, která pro sdělení vyčleněna. Tento faktor má vliv na rozsah sdělení, které je omezeno jen na nejnutnější a nejzákladnější informace. Schematizace, neboli modelovost, standardizovanost či automatizace je možná díky neustálému opakování situací, jevů a událostí. Modelovost by měla zajišťovat zásady informační kvality, ale ne vždy je respektuje. Potom dochází k nevědomému (vlivem nedostatečných kompetencí původce sdělení) či k vědomému (častější případ) porušování zpravodajských norem.²⁴

2.3.2. VLIV INFORMAČNÍ KVALITY NA JAZYKOVÉ ZTVÁRNĚNÍ

Požadavky na objektivitu uvedené v oddíle o informační kvalitě tvoří základ komunikační normy zpravodajské oblasti. Některé z těchto složek se stávají součástí jazykové normy textové i stylové.

²³ Jílek, 2009, s. 58

²⁴ Jílek, 2009, s. 56 - 57

1) Prvky faktičnosti

a) Pravdivost

V textu se realizuje především **absencí komentářů**, čili vkládáním vlastních názorů, které se uskutečňují přes úvahové a výkladové prvky. Zpravodajská oblast by měla hlavně využívat slohový postup informační a objektivizovaný věcný popisný postup (prostý popis a přímá věcná charakteristika).

b) Úplnost zprávy

Lze ji realizovat **volbou vhodného textového vzorce** (žánru) **a jeho dodržení**. S úplností zprávy těsně souvisí také **požadavek nezavádět příjemce a být přesný**, proto není vhodné v oblasti lexika používat neurčitá, nepřesná pojmenování, např. *mnoho, málo, my všichni, moře, masy, odpovědní činitelé, subjekty, veřejnost* apod.

c) Informativnost

„Její realizace apeluje na **srozumitelnost** sdělení. V lexikální oblasti dochází k zužování spektra užívaných jednotek, vynechávání méně frekventovaných slov a aktualizovaných jazykových prostředků. Nevhodné jsou např. aktuální metafory, frazeologismy, termíny a terminologická spojení (bez vysvětlení), zkratky, internacionalismy, neologismy, archaismy, historismy, slangismy, (inter)dialektismy a argotismy. V oblasti větné stavby je preferována lineární struktura, užívání kratších větných celků, nikoliv rozsáhlých složitých souvětí. Velký význam má užití standardizovaných informačních textových vzorců, které ze své podstaty vyhovují požadavku informativnosti. Bere se také ohled na přehlednost a srozumitelnost sdělení, k jejichž realizaci se využívají titulky a titulkové komplexy.“²⁵

d) Relevance

Její problematika tkví hlavně v komunikační rovině. Lze rozlišovat:

I. Vnější relevanci – ovlivňuje řazení informací v periodiku

II. Vnitřní relevanci – ovlivňuje tematickou strukturu sdělení, řazení informací uvnitř textu a délku jednotlivých úseků

²⁵ Jílek, 2009, s. 59

- uplatňuje se také pomocí příznakového užívání prostředků umožňujících zdůrazňování a vytýkání, zejména zvukových, grafických a syntaktických²⁶

2) Prvky nestrannosti

a) Vyváženost

V rozsáhlejších komunikátech se vyváženost projevuje **vkládáním opozitních názorů** do textu, obecně pak **strukturováním informací**, např. u rozšířené zprávy ve tvaru obrácené pyramidy.

b) Neutralita

Při prezentaci informací vyžaduje v jazykové oblasti nociónalitu, užívání **spisovných, neutrálních** (zejména neexpresivních, neobrazných) **prostředků** všech rovin jazyka a vyloučení (implicitní i explicitní) subjektivity.

2.4. LIMITACE ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY

Požadavky, které pro žurnalisty a média vyplývají ze zásad informační kvality, mají obecný normativní charakter. Jedná se převážně o **teoretický konstrukt**, jenž je vzhledem k realitě a mediální praxi **velmi limitován**. Problém spočívá v tom, že některé aspekty nejsou zcela přesně vymezeny (např. relevance, kritérium samotného výběru informace) a že v praktickém fungování jednotlivých masmédií je obtížné dodržet veškeré zásady informační kvality. Zde se jedná hlavně o otázky časového tlaku a tlaku osob či organizací. Důležitou roli zde hraje také zájem mediální instituce o dodržování těchto zásad.

2.4.1. RELEVANCE INFORMACÍ

Hledisko relevance informací je problematika, která spadá do oblasti zájmu mediálních studií. Univerzální pravidla relevance nelze stanovit, neboť každá společnost a jedinec za relevantní považuje něco zcela jiného. V minulosti bylo k této problematice provedeno

²⁶ Jílek, 2009, s. 60

několik výzkumů. Nejznámějším z nich byl výzkum J. Galtunga a M. Rugeové z r. 1965, kdy poprvé zavedli termín **zpravodajská hodnota informace**. Zpravodajská hodnota určuje, jak velkou šanci má daná informace na to, aby se stala zprávou a byla zveřejněna v médiích. Mezi tyto kritéria patří např. kulturní a geografická blízkost události (v českých nebo polských médiích se spíše objeví zpráva o nějaké události z Evropy než z Tichomoří), závažnost (důležitější je zpráva týkající se celé společnosti než jedince), negativita (negativní zprávy se objevují častěji než pozitivní), senzačnost/neobvyklost (něco originálního), personifikace (je-li událost spojena s nějakou významnou a známou osobností) atd.

Mediální instituce si proto stanovují vlastní standardy výběru informací vzhledem k publiku. Příkladem existence různých institucionálních standardů je rozdíl v informacích, jež zprostředkovávají tzv. bulvární a seriózní média.

2.4.2. PORUŠENÍ ZÁSAD INFORMAČNÍ KVALITY: PRŮNIK PUBLICISTIKY DO ZPRAVODAJSTVÍ

Informativní funkce sdělení je příjemci rozdílně chápána a vnímána v bulvárních a seriózních periodikách (médiích). Zatímco v bulvárních médiích je informativnost potlačena a do značné míry nahrazena zábavností (viz infotainment), u seriózních médiích by tomu mělo být naopak. V současnosti se však prvky zezábavňování dostávají také do nich. Motivace pro tento trend je čistě komerční – cílem je udržení a zvýšení zájmu o periodikum, což má vliv na inzerenty, kteří jsou ochotni za reklamu publikovanou v „populárním“ médium zaplatit větší obnos. Od žurnalistů a jejich produkce je proto **vyžadována dynamizace sdělení a atraktivita**, která přiláká potencionální čtenáře. To má zásadní vliv na podobu textů, které proto, aby nejenom informovaly, ale i bavily, musí obsahovat nějaké nové, zajímavé prvky, např. netradiční a zajímavé uchopení tématu a zpracování látky, důraz na emotivní působení. Tím ovšem dochází k odchýlení od zásad informační kvality a nastává její porušování, neboť se do zpravodajství dostávají úplně cizí intence – **persvaze a zábavnost**.

Kromě institucionálních intencí se na porušování objektivitu podílí sám autor, který, ať už vědomě či nevědomě, vkládá do zpravodajských textů svoje vlastní osobní názory. Průnik persvaze do čistě informativního textu je z hlediska objektivitu zcela nepřijatelný.

Takové sdělení fakticky **přechází z dílčí oblasti zpravodajské do dílčí oblasti publicistické** (v užším slova smyslu).

2.4.3. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY PORUŠUJÍCÍ INFORMAČNÍ KVALITU

V jazykové rovině dochází k porušování objektivitu na obou úrovních – nižší i vyšší (textové). Ne všechny formy porušování jsou čistě institucionálního původu. Porušování informační kvality úzce souvisí se současným trendem ve vývoji médií, takže původci sdělení dříve nepřipustitelnou realizaci zpravodajských textů dnes považují za něco zcela běžného, dokonce i správného.²⁷

1) Prostředky vnitřní lingvistiky (úroveň lexikálního zpracování)

a) Automatizace, modelovost vyjádření

Automatizace sama o sobě ještě nemusí být porušením informační kvality. Negativní se tento jev stává ve chvíli, kdy dochází k automatizaci nevhodných prostředků různých rovin jazyka, které objektivitu porušují. Týká se to zejména příznakových textových modelů či komponentů v rovině textu, nespisovných, expresivních nebo špatně srozumitelných lexikálních prostředků. Nejčastějším příkladem jsou **publicismy**, jež mají charakter nespisovných neologismů. V češtině je to např. slovo *kauza* (ne ve smyslu právního případu).

Některé publicismy jsou navíc expresivní. Týká se to např. českého *tunelář/tunelovat*, které obsahuje negativní konotaci.

Příznaková jsou též metaforická novinářská klišé a metařečové metonymie. V oblasti syntaxe jde hlavně o neurčitá vyjádření syntaktické závislosti, bohatě rozvité větné členy, polovětné konstrukce, nevyváženě vystavěné věty a souvětí.

b) Záměrná aktualizace, dynamizace sdělení a průnik názorů a hodnocení

V lexikální rovině jsou využity všechny prostředky lexikálně-syntaktické, které jsou typické pro oblast publicistiky v užším smyslu slova. Jde zejména o **expresiva**, **metafory**, **netypické metonymie**, **frazeologismy** (často aktualizované), **hodnotící lexikum** aj.

²⁷ Následující dělení částečně i s definicemi je převzato od V. Jílka (2009, s. 66-70)

2) Textové komponenty

a) Citace a parafráze obecných a nejmenovaných původců

V rámci zásad objektivitly slouží citace a parafráze jako jeden ze zdrojů informací (faktů). Jiná situace nastává ve chvíli, kdy je citován či parafrázován neznámý původce, popřípadě se odvolává na obecného institucionálního původce. Údaje těchto původců mají interpretovanou podobu. Nejčastěji se vyskytují citace typu: „*dle našich informací*“,“ aniž by byl zdroj uveden.

b) Citace a parafráze podporující tvrzení

Citace a parafráze jsou využívány k legitimizaci vlastních názorů. V dílčí oblasti publicistické (v užším smyslu) je to jeden z nepříznakových postupů, ale v oblasti zpravodajské se jedná o jeden ze základních způsobů průniku persvaze do sdělení.

3) Textové modely

a) Užití úvahového postupu

b) Užití nevěcného subjektivního popisu

c) Užití vyprávěcího postupu

d) Užití výkladového postupu

Jak již bylo zmíněno výše, porušování informační kvality se děje na obou úrovních (lexikální i textové). Další část práce se zabývá nižší úrovní jazyka, jenž se podílí na porušování objektivitly. Konkrétně se jedná o expresivní lexikální jednotky a jiné lexikální prostředky, které mají expresivní charakter. V práci jsou u konkrétních jevů uvedeny především polské příklady. Tam, kde to je možné, jsou doplněny i české příklady. Pouze v případech, kdy byl problém použit příklady z polského jazyka, jsou jenom české příklady.

3. EXPRESIVITA A EXPRESIVNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY

Většina slov ve slovní zásobě nese svůj původní význam, který pouze pojmenovává realitu. Je řeč o nociónálním významu. Existují ovšem slova, která kromě něj mají ještě příznak citový nebo volní. Tyto lexikální jednotky se označují jako expresivní. Expresivní výrazy vyjadřují postoje původce sdělení, jeho hodnocení, to, jestli danou schvaluje či odmítá.

3.1. DĚLENÍ EXPRESIVITY

Expresivitu je možné dělit několika způsoby podle slovotvorného nebo sémantického hlediska. Následující dělení expresivity podle V. Jílka, jehož členění navazuje na dělení lexikální expresivity J. Zimy, je velmi systematické a je aplikovatelné i na polské expresivní lexikum.²⁸

3.1.1. EXPRESIVITA INHERENTNÍ

Je vnitřně spjatá s lexikální jednotkou, je v ní již obsažena. Dále se rozlišuje:

1) Slovotvorná expresivita

K tvoření využívá předpon a přípon (podrobněji bude popsáno dále). Náleží do ní:

- a) Slova zdrobnělá: *konik, ptaszek, twarzyczka, słoneczko*
- b) Slova zveličená: *domisko, chłopaczysko, chamidło*
- c) Zesílení/zjemnění původní vlastnosti: *bielutki/białawy, słodziusieńki/słodkawy*
- d) Názvy nositelů vlastností s nápadným znakem: *brzuchacz, wąsał*

V češtině ještě také:

- e) Názvy osob se zápornou předponou: *nenasyta, nestyda*
- f) Negativní příznak s cizími předponami : *arcihlupák, obrlump, ercblb*

²⁸ Jílek, 2006, s. 23 - 28

2) Expresivita lexikálně-sémantická

Je spjata se základním významem lexikální jednotky. Jde o označení vyvolávající citové hodnocení. Patří sem:

- a) Citoslovce vyvolávající emoce: *ach!*, *tfu!*, *au!*
- b) Citoslovce vyjadřující vůli: pol. *oto, precz*, čes. *hle, na, hybaj*
- c) Onomatopoeia a slova od nich odvozená: čes. *frrr* → *frkat*, pol. *bip, kukuryku, hau, miau* → *miauczeć, buch*
- d) Slova, jejichž expresivita spočívá přímo ve významu: *głupi, łapczywy*

3.1.2. EXPRESIVITA ADHERENTNÍ (PŘIPSANÁ)

Expresivita je spjata s některým z **variantů slova**, nikoliv s jeho invariantem. Původní slovo je čistě nocionální, ale expresivní zabarvení dostává v případě jeho spojení s určitým jevem (pozitivním či negativním) v procesu konotace. Nejčastěji se to týká označení zvířat a jejich vlastností, které jsou při použití u lidí chápána jako urážlivá.

V polštině:

Základní význam slova *krowa*: domácí zvíře určené k chovu pro maso, kůži a mléko

Expresivní význam: hloupá žena/dívka (označení negativní a zhrubělé, nadávka).

V češtině:

Základní význam slova *inteligent*: člověk obdařený inteligencí, vzdělaný člověk, intelektuál

Expresivní význam: podle kontextu může znamenat hlupák (označení negativní a ironické, nadávka).

3.1.3. EXPRESIVITA KONTEXTOVÁ

Jedná se o prostředek, kterým se v textu dosahuje **slovního humoru** nebo **ironie**. Nejčastěji jde o úmyslné nenáležité užití lexikální jednotky (slova, slovního spojení, frazeologismu) ve stylové sféře, pro kterou není určena.

Např.:

-v publicistickém textu: Na tiskovou konferenci přišel ministr vnitra spolu se svými *zbrojnoši*.

-v běžné mluvě: Zachoval se opravdu jako *rytíř*, když ji nechal na pospas všem problémům.

Slovo zbrojnoš patří k archaismům, které jsou typické spíše pro odbornou oblast. Jeho použití v publicistickém textu značí ironii. V druhém případě je ironie použita tak, že slovo rytíř, jež si většina lidí spojuje s ušlechtilostí a jinými pozitivními vlastnostmi (zejména zdvořilostí k dámám), je dáno do kontrastu s vedlejší větou, která typické atributy rytíře popírá.

3.2. DĚLENÍ EXPRESIVITY PODLE KVALITY

Expresivitu je také možné dělit podle příznaku. Z tohoto hlediska se rozlišuje²⁹:

3.2.1. EXPRESIVNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY S POZITIVNÍM CITOVÝM PŘÍZNAKEM

Označují pozitivní postoj mluvčího k dané věci nebo osobě. Patří do nich eufemismy, deminutiva, hypokristika a dětská slova.

1) Deminutiva

Užívají se v důvěrném styku známých osob. Tvoří je především zdobněliny: *dzwoneczek, staruszek, nóżka, uszko*

2) Hypokristika

Jedná se hlavně o domácí obměny jmen: *Katarzyna – Kasia, Alexandra – Ola, Jan – Jaś, Jakub – Kubuś, Roman – Romek*

²⁹ Následující dělení expresivity podle příznaku je podle V. Jílka (2003, s. 26-28)

Patří do nich i obměny názvů rodiných příslušníků: *tatus*, *braciszek*, *mamusia*, *siostrzyczka* atd.

3) Dětská slova

Jsou užívána v hovoru mezi (malými) dětmi a dospělými: pol. *plakuniać*, *plakusiać*, *bziuchnąć*, čes. *hajat*, *kakat*, *bumbat*

4) Eufemismy

Eufemismy jsou opisná obrazná pojmenování, která nahrazují přímá pojmenování nějaké nepříjemné, společensky nevhodné a nežádoucí skutečnosti (např. společenského tabu). Mají meliorativní (zjemňující) charakter.

zemřít => odejít do věčných lovišť

umrzeć => zasnąć w Panu

blázen => duševně chorý

być chory psychicznie => mieć żółte papiery

mrzák => tělesně postižený/handicapovaný

starość => jesień życia, zaawansowany wiek, mieć swoje lata

být hloupý => Pán Bůh mu nenadělil

być głupim => być odpornym na wiedzę

být ošklivý => moc krásy nepobral

być brzydkim => ktoś jest dość niewymyślnie umundurowany przez naturę

3.2.2. EXPRESIVNÍ LEXIKÁLNÍ JEDNOTKY S NEGATIVNÍM CITOVÝM PŘÍZNAKEM

1) Hanlivá slova

Vyjadřují negativní, pohrdlivý či odmítavý vztah mluvčího ke skutečnosti či osobě: *urzędas*, *mazgaj*, *hultaj*, *tępak*, *kochanica*, *klecha*, *bubek*

Hanlivou povahu mají též **augmentativa**: *psisko*, *chłopisko*, *babsko*, *sztuczydło*

Poznámka: V závislosti na kontextu může někdy dojít ke změně příznaku z negativního na pozitivní a opačně, např. v pol.: Karolu, z ciebie stało się *chłopisko* jak

daß. Basiu, ty moje diamentowe *kobiecisko*! Jacek jest takie zdegenerowane *artyściątko*.
V češ.: To naše roztomilé *psisko* ušaté! Rozmazlený *synáček* bohatých rodičů už zase řádil.

2) Zhrubělá a vulgární slova

Jejich cílem je vzbudit odpor nebo pohoršení. Vulgarismy slouží k hrubému nespolečenskému vyjadřování: pol. *pierdolić, chuj, zreć, cholera, dziwka*, čes. *chlstat, žrát, pindat, chcát*

3) Dysfemismy

Jedná se o slova, která na rozdíl od eufemismů chtějí nepříjemnou, nežádoucí skutečnost ještě více zesílit (často s úmyslem ublížit). Jsou typem vulgárního vyjadřování.

homosexuál => *buzerant/ teplouš*

homoseksualista => *pedał*

zemřít => *chcípnout, zdechnout, natáhnout brka*

umrzeć => *zdechnąć,
wyciągnąć nogi*

blázen => *magor, kripł*

psychicznie chory => *kretyń*

3.3. TVOŘENÍ EXPRESIVNÍCH SLOV

Expresivní výrazy se na základě slovo tvorby nejčastěji tvoří pomocí určitých formantů, které se připojují k slovo tvornému základu (*podstawa słowotwórcza*) v procesu derivace. Nově vzniklý derivát poté plní funkci expresivní lexikální jednotky. Slovo tvorným formantem v tomto případě může být³⁰:

1) **Prefix:** *prze-śmiechy* (pokoutné ironické úsměvy), *od-głupieć* (být chytřejším x *głupieć*

– hloupnout)

2) **Suffix:** *brzuch-acz, zdolni-ak*

3) **Flektivní paradigmát** (paradygmat fleksyjny): *koszul* (namísto *koszula*), *potup* (namísto *potupować* – hovorově tančit)

³⁰ Grabias S., O ekspresywności języka, Wydawnictwo Lubelskie, 1981, Lublin, s. 98-99

4) Zkrácení – odebrání nesklonných elementů základového slova: *fiza* (od *fizyka*), *taksa* (od *taksówka*)

5) Morfonologická alternace: *wąchy* (namísto *wąsy*), *ciacho* (namísto *ciastko*), *wiochna* (místo *wiosna*)

Ne všechny formanty jsou primárně expresivní. Mnoho z nich nese jak význam neutrální, tak i expresivní. Proto S. Grabias rozděluje formanty na:³¹

1) Formanty invariantně expresivní – jsou zdrojem emočního příznaku derivátu v jakémkoliv slovotvorném kontextu, jenž je pro formant možný. Ty se dále dělí na formanty **jednokategorilání**, ze kterých vznikají deriváty náležející pouze k jedné slovotvorné kategorii (např. formanty zdobnělin jako *-unia*, *-cio*, *-usio*), a na formanty **mnohokategoriální**, které tvoří expresivní formy v rámci několika slovotvorných kategorií, především v širokém vnitřním kontextu. (jedná se např. o formant *-ús*, který je schopen vytvořit deriváty od sloves, podstatných i přídavných jmen).

2) Formanty kontextově expresivní – jejich emoční příznak se objevuje pouze v určitých slovotvorných kontextech v případě, že jinde citový příznak chybí. Šíře kontextu určuje tři základní skupiny těchto formantů:

a) Formanty, jež jsou expresivní pouze v označujícím členu derivátů, např. *-iszczę*: *topieliszczę* (místo topení) x *chłopiszczę* (augmentativum)

b) Formanty, které jsou expresivní pouze v označovaném členu derivátů. Objevují se především u názvů osob, např. *-ulec*: *hamulec* (brzda) x *szajbulec* (hovorově hlupák)

c) Formanty, jež jsou expresivní jak v označujícím, tak i označovaném členu derivátů. V označovaném členu se expresivita týká názvů osob a v označujícím členu je svázána s augmentativností, např. *-or*: *wisior*, *gwiazdźor* x *kutwor* (ošklivá žena), *kwasiór* (víno)

Grabias rovněž rozděluje formanty podle expresivity, kterou nesou. Jeho dělení je podobné tomu, které je uvedeno výše. Podle něj lze vyčlenit³²:

1) Meliorativní formanty – nesou pozitivní postoj k popisované skutečnosti

³¹ Dělení i s definicemi a příklady podle S. Grabiase (1981, s. 54-62)

³² Grabias, 1981, s. 62 - 70

2) **Pejorativní formanty** – nesou negativní postoj

3) **Meliorativno-pejorativní formanty** – emočně ambivalentní, oscilují mezi pejorativním a meliorativním hodnocením

Tvoření expresivních slov se týká především podstatných a přídavných jmen, nicméně citový příznak mohou mít i další slovní druhy jako např. zájmena nebo příslovce.

3.3.1. EXPRESIVITA U PODSTATNÝCH JMEN

R. Grzegorzczkova a J. Puzynina³³ rozdělují tvoření expresivních výrazů zvláště na tvorbu deminutiv, augmentativ a expresivních slov. B. Bartnicka a H. Satkiewicz zase dělí expresiva na deminutiva, augmentativa, expresivní výrazy utvořené od přídavných jmen a na názvy mláďat (istoty mlode). Většina formantů se v obou děleních opakuje, proto bude dále použita jejich syntéza.

U podstatných jmen se expresivita týká hlavně slov, jež označují předměty. Abstrakta zpravidla nebývají základem pro deminutivní, augmentativní ani expresivní výrazy, např. *chodzenie, przeprawa, przestój, młodość, dobro, piękno*. Pouze v zkonkretizovaných výrazech (výsledcích dějů, nějakých aktů apod.) mohou mít deminutivní význam, např. *rozprawka, miłostka, słabostka*.³⁴

1) Tvoření deminutiv³⁵

Deminutiva se v polštině tvoří nejčastěji pomocí formantů **-ik/ -yk** a **-ek** pro rod mužský, **-ka** pro rod ženský a **-ko** pro rod střední. Dalšími velmi frekventovanými formanty jsou pro rod mužský: **-iczek/ -yczek, -iszek, -aszek** a **-uszek**, pro rod ženský: **-iczka/ -yczka** a **-uszka**, a pro rod střední: **-uszko**. Deminutivních formantů je mnoho. Některé se používají více, jiné méně či téměř vůbec. Pevná pravidla pro tvoření deminutiv jsou hlavně pro rod mužský a odvozují se od poslední hlásky základového slova. Ovšem i zde je mnoho výjimek.

³³ Kol. autorů, Gramatyka współczesnego języka polskiego, Morfologia, Varšava 1999, s. 425 - 429

³⁴ Morfologia, 1999, s. 425

³⁵ Následující dělení i s popisem je podle R. Grzegorzczkové a J. Puzyniny (Morfologia, 1999, s. 425 – 426)

Poznámka: Deminutiva jsou schopna tvořit dlouhé derivační řetězce, kdy se k již zderivovanému slovu připojí další deminutivní formant, např. *lampa* → *lampka* → *lampiczka*, *koń* → *konik* → *koniczek*.

a) Formant –ek

Nejčastěji se připojuje za podstatná jména zakončená na souhlásku zadopatrovou (k, g, ch): *rok* → *roczek*, *próg* → *prożek*, *paluch* → *paluszek*; v deminutivech druhého stupně: *syn* → *synek* → *syneczek*, *kwiat* → *kwiatek* → *kwiateczek*; ve slovech zakončených na r: *kufér* → *kuferek*, *rower* → *rowerek*;

Výjimkou je slovo *hak* → *haczyk*, podstatná jména končící na sběh souhlásek: *teatr* → *teatrzyk*, ale někdy jsou možné obě varianty: *watr* → *wiaterek/wiatrzyk*.

b) Formant –ik

Připojuje se za podstatná jména končící na tvrdou souhlásku (š, č, ž, c, dz, rz): *klucz* → *kluczyc*, *nóż* → *nożyk*, *kosz* → *koszyk*, *talerz* → *talerzyk*; vystupuje v derivátech slov zakončených na –ec (s alternací c => č): *chłopiec* → *chłopczyk*; dominuje též v novějších podstatných jménech zakončených na t: *fiacik*, *schemacik* (ale ve starších se objevuje –ek: *świątek*, *kwiatek*); v slovech zakončených na měkké j: *kraik*, *pokoik* (ale *wujek*, *stryjek*); na ń: *konik* (ale *pieniek*); na dź: *śledzik*, *gwóździk* (ale *niedźwiadek*); častěji se objevuje v derivátech slov zakončených na s: *procesik* (ale *lasek*), na n: *tapczanik* (ale *ogonek*), častěji na d (s alternací d => dź): *fald* → *faldzik* (ale též je možné i *fald* → *falde*).

Výjimky: *wieprz* → *wieprzek*, *tysiąc* → *tysiączek*

c) Formant –ek i –ik

Shodně se objevují u derivátů slov zakončených na: l (*fotelik*, *rondelek*), ł (*krzyszczalik*, *krzyszczalek*), b (*głębik*, *głębek*), z (*obozik*, *obozek*), m (*filmik*, *domek*), w (*stawik*, *stawek*), p (*sklepik*, *ślupek*), f (*paragrafik*, *paragrafek*).

2) Tvoření augmentativ

Augmentativa označují velký rozměr předmětů, ale zároveň v sobě spojují expresivní význam, který je z hlediska hodnocení pejorativní. Augmentativní formanty, které v

sobě zahrnují velký rozměr, jsou: **-sko, -isko** (*szafsko, domisko, ptaszysko*) pro podstatná jména rodu ženského, někdy i středního a mužského, a **-idło/ -ydło** (*hamidło*), **-al** (*nohal*) a **-uch** (*paluch*) pro rod mužský.

Augmentativa je také možné tvořit **zkrácením** slova (často s alternací): *ogórek* → *ogór*, *gruszka* → *grucha*, *spilka* → *szpila*. Tento jev je výrazný v běžné mluvě, kdy je augmentativnost doplněna silným expresivním zabarvením.³⁶

3) Tvoření expresiv

Tvoření expresiv je prakticky totožné s tvořením deminutiv a augmentativ, neboť také plní funkci individuálního postoje. Hlavní významy, které indikují expresivní formanty, jsou:³⁷

a) Negativní postoj podavatele k označovanému (příjemce nebo celá situace) – nechuť, odpor, pohrdání, nedočkavost, antipatie, odpor související s úlekem: *babsko, babsztyl, dziewczynisko*

„Tento typ expresiv se tvoří především přes formant **-isko**, mnohem méně přes formanty **-sztyl** (*babsztyl*), **-yga** (*dziadyga*), **-al** (*synal, piqtal*), **-us** (*zdzierus*), **-ica** (*pannica*) a další. Negativní emoce vyjádřené **alternativními formanty** (*szpila, mięcho, klucha, dyr*) se týkají především situace (světa), vyjadřují specifický styl mluvy a vnímání.“³⁸

Nejproduktivnějším formantem této kategorie je **-isko**, kterým se tvoří pejorativní a augmentativní názvy od většiny podstatných jmen ve všech rodech: *koszulisko, psisko, palcisko*. Velmi časté jsou deriváty od názvů lidí, zvířat a věcí, které se často pojí s pejorativním přívlastkem, např. *wstrętne adwokacisko*. Gramatický rod derivátů od formantu **-isko** se jeví jako neutrum, ale v přísudcích se objevuje rod původního zderivovaného slova: *Pocziwe chłopisko wziął mnie na bok.*, *Pocziwe kobiecisko bardzo się tym przejęła* (ale je možné i *przejęło*). Od abstraktivních výrazů se netvoří deriváty tohoto typu. To platí i pro slova končící na **-eń, -ny/-na, -owy/-owa, -iciel, -ca, -ista, -ka, -yni, -ica, -idło, -iwo, -stwo, -(a)cja, -nie, -enie, -cie** a další.

³⁶ Morfologia, 1999, s. 427

³⁷ Následující dělení se v podstatě shoduje s dělením expresivních jednotek podle citového příznaku – viz výše

³⁸ Morfologia, 1999, s. 428

b) Emoce soucitu a politování, ke kterým se připojuje **pohrdání**: *babina, chuścina, psina, kozuszyna*

Nejčastějším formantem pro vyjádření politování a soucitu je **-ina**: *sukienczyna, palcina, chuścina, głowina* atp. Typické pro tyto deriváty je to, že se pojí s některými přívlastky typu *lichy, nędzny*. V derivátech utvořených od názvů osob může být kromě politování přítomno zdrobňení: *dobra kobiecina*. U mužského rodu tyto deriváty zachovávají gramatický rod základového slova: *marny reporterzyna, podrzędny urzędniczyna*. Použití ženského rodu ale umocňuje pohrdání: *marna pisarzyna*. Co se slovtvorného základu týče, jsou pravidla pro tvoření derivátů obdobná jako při tvoření slov s formantem **-isko**.³⁹

c) Pozitivní emoce: *babunia, koniś, piesio, matusia, mateńka* a zdrobňení vlastních jmen jako *Staś, Basia*

Pozitivní emoce se vyjadřují především deminutivními formanty **-ek, -ka, -ko, -eczek, -eczka, -eczko** a také mnoha způsoby zjemňování, mezi kterými převládají formanty s měkkými souhláskami, jež jsou spojeny s rozpadem tématu: **-ś, -sia, -sio** (*brzuś, rąsia, brzusio*), **-iś** (*koniś*), **-uś, -usia, -usio** (*synuś, babusia, wnusio*), **-cia, -cio** (*babcia, wujcio*), **-unia, -unio** (*rączunia, męzunio*). Dalšími hypokrističními formanty jsou: **-ula, -ulo** (*matula, tatulo*), **-uchna** (*buziuchna*), **-ątko** (*kobieciątko*) a další.

d) Negativní hodnocení, jenž je spojeno s odmítavým postojem: *sztuczydło, wierszydło*

Negativní hodnocení, které je doprovázeno odporem, znevažováním a pohrdáním, se vyjadřuje hlavně přes formant **-idło**, jenž se speciálně používá pro pejorativa kulturních výtvorů, zvláště pro literární díla: *wierszydło, sztuczydło, powieścidło, romansidło*. Oproti tomu **pozitivní hodnocení** se realizuje přes předpony **arcy-** (*arcydzielo*), **ekstra-** (*ekstraklasa*) a **super-** (*supergwiazdka, superfilm*).

e) Signalizace určitého způsobu mluvy (žertovného, hrubého, vulgárního), které může (ale nemusí) být projevem obecného postoje podavatele (sdělení) ke světu, např. cynický, falešný nebo pravdivý: *mięcho, wóda*; nebo pozitivní: *ciasteczko, kaszeczka* (např. když se mluví s dítětem).

„Mnoho formantů v sobě spojuje několik významů a teprve kontext ukazuje, co bylo záměrem mluvčího. Existují speciální formanty, které vystihují nastavení mluvčího k

³⁹ Morfologia, 1999, s. 428

celé situaci a světu, který jej otáčí. Základním způsobem hrubého vyjadřování jsou **alternanční zkrácené deriváty** (*dyr, wóda, rozróba*) včetně fonetických změn, zvláště s dodáním *ch*, např. *wiocha, ciacho, mięcho, klucha, pecha* (od *pestka*). Objevují se zde také sufixy, např. **-al** (*piątal, drągal*). Typický formant pro hovorovou mluvu je **-ak**: *dzieciak, krewniak, uczeń, niemowlak*.

Ve velkém množství derivátů plní formant **dvě funkce zároveň**: signalizuje emoci (nebo příslušnost k hovorovému stylu) a také vyjadřuje význam předmětu (plní mutační funkci), např. slova *brzydą, brudas, leniuch, tłuszcioch* označují vlastnost subjektu a zároveň vyjadřují negativní emoci, slovo *staruszek* označuje vlastnost společně s pozitivní emoci, slova *wygodnisia, modnisia* označují vlastnost společně s negativním hodnocením (pohrdáním). Výrazy jako *żyjątko, zawiniątko* v sobě spojují mutační funkci a deminutivnost, v derivátu *niewiniątko* je kromě negativního hodnocení přítomna také ironie.

V mnoha případech se expresivita objevuje při transpozičních formulacích, např. v derivátech s formantem **-atyka** (*bijatyka, pijatyka*), **-awa** (*popijawa*), **-anina** (*bieganina*).⁴⁰

4) Expresivní názvy utvořené z přídavných jmen

Tvoří vlastní kategorii expresivních výrazů, jednak ze vzhledu na jiný typ slovtvorného základu než je u deminutiv a augmentativ, a jednak i ze vzhledu na trochu jiné expresivní zabarvení. Jedná se o atributy, které zesilují význam adjektivních slovtvorných základů. Druh příznakovosti je s nimi mnohem těsněji svázán. Mezi expresivy, která jsou utvořena od přídavných jmen, se rozlišují **názvy negativně hodnotící**, např. *niedbały* → *niedbałych*, **žertovné** nebo **ironické**: *mały* → *maluch*, *porządny* → *porządniś*.⁴¹

Sufix **-iś** pro rod mužský a **-isia** pro rod ženský tvoří deriváty od přídavných jmen končících na *-ny*: *piękny* → *piękniś/pięknisia*, *dowcipny* → *dowcipniś/dowcipnisia*. Slova s tímto sufixem indikují ironii. Suffixy **-uch/ -ucha** a **-och/ -ocha** se připojují k přídavným jménům s kořenem končícím na *-ł-, -r-, -t-* a k dalším, např. *upartny* →

⁴⁰ Morfologia, 1999, s. 428 - 429

⁴¹ Bartnicka B., Satkiewicz H., Gramatyka języka polskiego, Podręcznik dla cudzoziemców, Varšava 2007, s. 238

uparciuch/uparciucha, tłusty → *tuścioch/tuściocha, stary* → *staruch/starucha, niedbaly* → *niedbałuch/niedbałucha*. Expresiva na **-uch**, resp. **-och** slouží k vyjádření pohrdání.

Formanty **-us** a **-as** se objevují v derivátech různých přídavných jmen, např. *chytry* → *chytrus*, *dziki* → *dzikus*, *gruby* → *grubas*. Ženské formy těchto podstatných jmen se tvoří za pomoci sufixu **-ka**, např. *chytruska*, *grubaska* apod.⁴²

5) Názvy mlád'at (istoty mlode)

Názvy mlád'at se tvoří za pomoci sufixu **-ątko**, jenž patří k deminutivním a hypokrističným slovům. Zpravidla se váže s **ženskými jmény**, např. *Zosia* – *Zosiątko*, *Krysia* – *Krysiątko* apod., a s **názvy zvířat**, od nichž vytváří deriváty pojmenovávající jejich mlád'ata, např. *lew* – *lwiątko*, *tygrys* – *tyfrysiątko*, *słoń* – *słoniątko*. Slova tohoto typu mají charakter zdobnělin. Původně se tento deminutivní sufix vázal pouze s názvy mlád'at končícími na *ę* jako: *ciełę*, *jagnię*, *kocię*, *szczenieę* apod. Slova na **-ątko** pomalu v běžné mluvě ztrácejí charakter zdobnělin a stávají se z nich neutrální lexikální jednotky. Názvy mlád'at se mohou tvořit ještě pomocí sufixu **-ak** (*szczeniak*, *żrebiak*, *kurczak*), který je běžný v hovorové mluvě (viz výše).⁴³

3.3.2. EXPRESIVITA U PŘÍDAVNÝCH JMEN

Přídavná jména s expresivním zabarvením vystupují v podobě **intenzifikovaných a oslabených** pojmenování. Přídavná jména se zesílenými vlastnostmi lze označit za adjektivní deminutiva. Realizují se pomocí formantů **-utki** /-utka/-utke, **-uczki/a/e**, **-eńki/a/e**, **-uteńki/a/e**, **-usieńki/a/e**, **-usieczki/a/e**, **-usienieczki/a/e** s postupně se zesilující intenzivitou. Dalšími sufixy jsou **-uchny** (*maluchny*), **-aśny** (*grubaśny*), **-aški** (*grubaški*), **-usi** (*malusi*), **-uni** (*maluni*), **-uteczki** (*leciuteczki*), **-utenieczki** (*cichutenieczki*). Tyto deriváty tvoří dlouhé derivační řetězce, např. *mały* – *malutki* – *maluczki* – *maleńki* – *maluteńki* – *malusieńki* – *malusieczki* – *malusienieczki*.

„Dodáním expresivních formantů do nestupňovatelných přídavných jmen má za následek, že formant má pouze expresivní význam, např. *goluški*, *golusieńki*, *calutki*,

⁴² Bartnicka, Satkiewicz, 2007, s. 239

⁴³ Bartnicka, Satkiewicz, 2007, tamtéž

calutenieczi. Někdy se může vyskytnout **konflikt mezi pozitivním příznakem formantu a negativním významem základu**, např. *glupiutki, pijaniutki, brudniutki*.⁴⁴

Zesílení vlastnosti se provádí i připojováním některých **prefixů**. Jde především o předpony:

a) nad-: *nad-gorliwy, nad-opiekuńczy, nad-ludzki*

b) przed-: *przed-wczesny*

c) hiper-: *hiper-krytyczny, hiper-poprawny*

d) prze-: *prze-dziwny, prze-bogaty*

e) pra-: *pra-stary*

f) arcy-: *arcy-delikatny, arcy-ciekawy*

g) ekstra-: *ekstra-mocny*

h) super-: *super-szybki, super-nowoczesny*

i) ultra-: *ultra-katolicki, ultra-krótki*

Intenzifikace přídavných jmen je také možná pomocí **silně citově zabarvených příslovcí**, které v hovorové mluvě nahrazují *bardzo*, např. *szalenie, strasznie, okropnie, diabelnie, bestialsko*: něco je *szalenie dobre, okropnie smutne, diabelnie przerażające* atp.

Oslabení vlastnosti předmětu se realizuje skrze formant **-awy/a/e**, např. *bialawy, słodkawy, siwawy*. Jiné je použití tohoto formantu u přívlastků, jež jsou součástí odborných termínů, např. *kwas siarkawy, kwas fosforowaty*. Zde se nejedná o vyjádření oslabení vlastnosti, ale o samotnou vlastnost (identifikace označovaného předmětu).⁴⁵

Podobné je to s formantem **-owaty**, který je v odborných názvech zcela neutrální (*rodzina wrzosowatych, fiołkowatych*), zatímco v hovorové mluvě **silně pejorativní**, např. *kretynowaty chłopak, megerowata baba, bubkowaty oficerek*.⁴⁶

⁴⁴ Morfologia, 1999, s. 507 - 508

⁴⁵ Kurkowska, Skorupka, 1959, s. 56 - 57

⁴⁶ Kurkowska, Skorupka, 1959, tamtéž

Silně expresivní zabarvení má **dvojitý stupňování přídavných jmen**, kdy se k pomocným slovům *więcej* a *bardziej* přidává ještě 2. stupeň (pravidelných) přídavných jmen, např. *bardziej lepszy*, *więcej mądrzejszy* apod.

3.3.3. EXPRESIVNÍ HODNOTA ZÁJMEN

Z ohebných slovních druhů podléhají citovému zabarvení také zájmena. Týká se to především osobních a ukazovacích zájmen.⁴⁷

1) Osobní zájmena v nominativu (mianownik)

Osobní zájmena bývávají zpravidla obsažena ve slovese (odkazuje k nim koncovka): *robię*, *jadła*, *rozmawiają* atd. Jejich samostatné užití (vyčlenění) ve větě na sebe výrazně upozorňuje a nabývá expresivního charakteru: „*Ja* idę dalej, *wy* idźcie do domu!”, „*Ty* jesteś lepszy niż *ja*, to tam idź!”

2) Osobní zájmena v dativu (celownik)

Expresivní charakter nabývá ve výpovědích zájmeno **ci**, kde plní funkci podpůrné částice: jak *ci* krzyknę, jak *ci* on nie polecí. Podobnou funkci plní ve zvolacích větách: *Masz ci* los!, *A to ci* kawał!, *A to ci* dopiero majster!, *A to ci* bohater!

Stejně je to i u dalších osob ve 3. pádě: „*Bardzo nam* pani wyładniała!”, „*Stach mi* się pochorował.”

3) Ukazovací zájmena

Použití ukazovacích zájmen má zpravidla za cíl podtrhnout určitou část sdělení, která je důležitá. Často je na ně kladena **intonace**: „*Ta* Jaśka jest nie znośna!”, „*Ach, to* błoto!”, „*Takie* buty!”

3.4. DALŠÍ (LEXIKÁLNĚ-STYLISTICKÉ) PROSTŘEDKY EXPRESIVITY

Mezi další prostředky, které vyjadřují nějaký postoj, výraz nebo hodnocení uživatele, patří **obrazná pojmenování** založená na polysémii. Náleží k nim metafora, metonymie,

⁴⁷ Následující dělení a definice i s příklady podle H. Kurkowské a S. Skorupky, 1959, s. 63 - 65

synekdocha, personifikace, hyperbola a přirovnání. Jejich užití se vztahuje nejčastěji na uměleckou stylovou sféru (jsou pro ni typická), kdy např. v básních výrazně umocňují zamýšlený účinek díla. V dalších stylových oblastech se vyskytují méně často, ovšem i tam se někdy objeví. Takové užití je velmi příznakové, neboť i v umělecké stylové oblasti nabírají silnou výrazovou expresivitu.

Kromě obrazných pojmenování mají expresivní charakter **slova náležející k hovorovému lexiku**. Jedná se především o dialektismy a regionalismy, slangismy, argotismy a **slova náležející k jiné stylové sféře**, tzn. v případě publicistického stylu jsou to slova hovorová, knižní, umělecká a eventuálně také odborné termíny (bez vysvětlení).

3.4.1. METAFORA

Je jedním z typů nepřímého obrazného pojmenování. „Její podstatou je přenášení významu na základě vnější podobnosti denotátů. Podobnost se může týkat tvaru (*zub v ústech* x *zub na pile*), barvy (*chrpa je modrá* => *chrpová barva*), umístění (*pata na noze* => *pata domu*), rozsahu (*moře* => *moře starostí*), funkce (*ruka* => *ruka spravedlnosti*). Zvláštní skupinou metafor jsou i apelativizovaná propria (zobecněná vlastní jména).“⁴⁸ U nich k přenesení vlastností dochází na základě:

a) fyzických vlastností a rysů: *adónis* (krasavec)/*venuše* (krásná žena), *goliáš* (obr), *grácie* (půvabná žena x ale také namyšlená žena), *lazar* (nemocný)

b) vnitřních povahových vlastností: *donchuán* (svůdník), *donkichot* (idealista), *jidáš* (zrádce), *janek* (hlupák), *xantipa* (zlá, svárlivá žena), *job* (trpitel), *harpagon* (skrblík), *švejk* (vychytralý ulejšák)

c) zaměstnání: *fric* (německý voják), *sibyla/pýthie* (věštkyně), *dorota* (nevěstka)

d) míst: *eldorádo* (zlaté město), *eden* (ráj), *sodoma*, *babylón*

Prosté metafory, které se objevují v hovorovém lexiku, vznikají na základě:

a) fyzické podobnosti: *globus* (hlava), *larva* (ošklivá a neupravená dívka)

⁴⁸ Jílek, 2006, s. 44

b) přenosu psychických (vnitřních, povahových) vlastností: *błyskawica* (energický člověk), *czarodziej* (osoba budící úžas)

c) přenesení na základě funkce některých předmětů: *zastrzyk* (kvóta peněz, která je nečekaně obdržena), *wiosła* (ruce)

Metafory fungují jako **expresivní synonyma**: *palice* (hlava => *boli mě palice*/hlava), *ciferník* (obličej => *rozbít někomu ciferník*/obličej). Vystupují také jako součást ustálených slovních spojení a frazeologických spojení: *mieć złote serce* (být hodný, laskavý), čes. *kočičí hlavy* (dlažební kostky), *mít máslo na hlavě* (být vinný).⁴⁹ Krom toho mohou být použity jako **prostředek ironie**, kdy jako výsledek přenosu významu vznikne protikladné označení, např. *kędzierzawy* (ve významu holohlavý), *bystrzak* (ve významu hlupák), *wesołe miasteczko* (jako označení pro hřbitov).⁵⁰

Poznámka: Metafory se poměrně často objevují v žurnalistických textech, zejména v titulcích, kde slouží jako prostředek k zaujmutí čtenáře.

Personifikace

Jedná se o specifický typ metafory, kdy se lidské vlastnosti přenášejí na neživé věci nebo zvířata, např. *motor pracuje*, *hodiny jdou*, *moudrá sova*, *chytrá liška*.

3.4.2. METONYMIE

Podstatou metonymie je přenášení významu na základě vnitřní (časové, prostorové, funkční atd.) souvislosti s původním denotátem. Rozlišují se metonymie:⁵¹

1) Strukturní

Vedle původního významu má slovo také význam metonymický. Jde hlavně o názvy činností a dějů, které jsou přenesené na osoby: *kontrola* (kontrolování => kontrolující člověk), názvy věcí, jež jsou výsledkem děje: *práce* (činnost => dílo), názvy místa děje: *přejezd* (děj => místo, kde se přejíždí). Dále sem patří názvy vlastností, které jsou přeneseny na nositele: *bohatství* (vlastnost => peníze), názvy povolání, jež se přenesly na místo jejich vykonávání: *zahradnictví*, názvy materiálu přenesené na výrobky: *stříbro*

⁴⁹ Jílek, 2006, s. 44 - 46

⁵⁰ Grabias, 1981, s. 131

⁵¹ Dělení i definice podle V. Jílka, 2006, str. 45 - 47

(kov => šperky), pojmenování místní přenesená na osoby: *Celé město* očekávalo vpád Turků. *Stadion* skandoval.

2) Kontextové

Realizuje se při přenosu vlastního jména. Zde se jedná o přenesení jména autora na dílo, které vytvořil: *číst Čapka, prohlédnout si Picassa, poslechnout si Janáčka*; přenesení zeměpisného názvu na událost, kde se stala: *Bílá Hora, Grunwald, Pearl Harbor, Rubikon* (překročit Rubikon).

3) Apelativizace proprií

Podobně jako u metafory vzniká z vlastního jména jméno obecné. Realizuje se především u pojmenování fyzikálních jednotek: *joule, volt, ampér*; pojmenování výrobků a předmětů z vlastních jmen: *gilotina* (Gillotin), *mansarda* (stavitel Mansard), *rentgen* (lékař Röntgen), *šovinista* (literární postava Nicolas Chovin); pojmenování výrobků a předmětů z jmen místních: *peršan* (koberec), *čedar* (sýr), *bordó, havana* (doutník/alkoholický nápoj), *džíny, kašmír* atd.

Poznámka: Metonymie je v publicistickém stylu (i v dílčí oblasti zpravodajské) poměrně hojně využívána. „Zcela běžné jsou metonymie, nichž jméno státu nebo města představuje podle okolností vládu, obyvatelstvo atd. toho státu nebo města.”⁵² Jedná se o formulace typu: *Washington ostrzega, Francja odmówiła pomoc, Polska pokonała Niemcy w piłce ręcznej* apod. V novinách se používá především kvůli úspoře místa.

3.4.3. SYNEKDOCHA

Je to kvantitativní varianta metonymie, kdy dochází k přenesení pojmenování mezi celkem a částí (*pars pro toto, totum pro parte*), mezi druhem a rodem (*species pro genere, genus pro specie*), mezi neurčitým a určitým, mezi plurálem a singulárem a mezi konkrétem a abstraktem.⁵³

Např. *kwiat* (část rostliny => celá rostlina), *włos mu się zabarwił w biel* (jeden vlas namísto vlasy), v češ. *žít pod otcovskou střechou* (celý dům), *mláďí je dravé* (mladí lidé), *koupil si kolo* (celý stroj, ne jeho část)

⁵² Bečka, 1973, s. 52

⁵³ Jílek, 2006, s. 47

3.4.4. PŘIROVNÁNÍ

Podobně jako metafora je založeno na nějaké vnější podobnosti. V češtině se konstruuje podle schématu: subjekt (to, co přirovnáváme) + spona (je) + společná vlastnost + jako + objekt (to, k čemu přirovnáváme: *Chlap je velký jako hora*.⁵⁴

Spona a společná vlastnost nemusejí být vždy nutně přítomny: *chlap jako hora, holka jako lusk*

V polštině je tvoření obdobné. Důležitou částí u přirovnání je spojka jak: *sprytny jak lis, harować jak koń, chłop jak dąb*

3.4.5. HYPERBOLA

Jedná se o nadsázku: v pol. byl *gigantycznych rozmiarów*, v češ. má *moře starostí*, nepobral ani *špetku rozumu*, *stokrát* jsem to opakoval atd.

3.4.6. DIALEKTISMY A REGIONALISMY

Lexikální jednotky náležící do této vrstvy bývávají užívány pouze na jednom území a příslušníkům jiných geografických oblastí je jejich význam naprosto neznámý, nebo je pro ně těžko srozumitelný. U regionalismů dochází k přechodu slov z jednoho nářečí do druhého, tím pádem je jejich užití rozšířeno na větší oblast.

V Polsku se vyskytuje pět základních dialektů:

- a) Dialekt mazowiecki – je charakteristický tzv. **mazuřením**, t.j. záměnou hlásek cz, dz, sz, ż za hlásky c, dz, s, z, např. *zaba* místo *żaba*, *cekać* místo *czekać*. Typická je pro něj také tvrdá výslovnost po hlásce l.
- b) Dialekt małopolski – kromě mazuření je pro něj typická náhrada neznělých hlásek na konci slova hláskami znělými, např. *brad* místo *brat*.
- c) Dialekt wielkopolski – není u něj přítomno mazuření, ale vyznačuje se labializací, čili výslovností ł před samohláskou o, např. *łokno* místo *okno*, *glóra* místo *góra*.

⁵⁴ Jílek, 2006, s. 48

d) Dialekt śląski – kromě mazuření je u něj přítomna specifická výslovnost nosových samohlásek (zvláště na koncích slov), např. *ida* místo *ide*, *sie* místo *się*.

e) Dialekt kaszubski – na rozdíl od předchozích dialektů nese status samostatného regionálního jazyka. Typický je pro něj jev podobný mazuření, tzv. **kaszubienie**, tzn. záměna měkkých hlásek *ć*, *ś*, *dź* a *ż* za *s*, *c*, *dz* a *z*, např. *kosc* místo *kość*, *sostra* místo *siostra*.

Kromě výše jmenovaných dialektů jsou na území polska tzv. **nové smíšené dialekty**, které vznikly jako důsledek územních změn po 2. světové válce.

Příklady dialektismů z oblasti Podhale: *baca*, *juhas*, *świetlicę* (odswięta izba), *strzyża* (drobna kra)

Příklad dialektismů z oblasti Śląska: *strop* (sufit), *apfelzina* (pomarańcza), *fater* (ojciec), *zic* (siedzenie)

Příklady krakovských regionalismů: *bil* (świeża słonina), *jadzić się* (ropieć), *krachla* (woda sodowa), *prymariusz* (główny lekarz w szpitalu), *masarnia* (wędlarnia)

Příklady poznaňských regionalismů: *węborek* (wiadro), *skopowina* (baranina), *petronelka* (biedronka), *szablak* (fasola)

3.4.7. SOCIOLEKTY- SLANGISMY, PROFESIONALISMY A ARGOTISMY

Sociolekty se vyskytují v **ohraničených sociálních skupinách**. O slangismech se hovoří v případě, jedná-li se o mluvu a slovní zásobu nějaké zájmové či pracovní skupiny, např. hodně rozšířený je slang studentů a učňů, informatiků. Typický je svou synonymičností a expresivností. Profesionalismy slouží k přesnému a srozumitelnému vyjadřování příslušníků striktně ohraničené pracovní skupiny. Vycházejí z odborných termínů a uživatelům slouží jako zjednodušující synonyma. Argot označuje slovní zásobu závadových členů společnosti, jejímž cílem bylo (a je) znesnadnit porozumění sdělovaného obsahu.⁵⁵ Argotismy se do hovorové mluvy dostávají skrze mládež, která si některá slova zapůjčuje a užívá je, neboť se jí jeví jako originální a zajímavá.

⁵⁵ V polštině argotu odpovídá pojem *żargon przestępczy* či *żargon więzienny*.

Příklady šoférského slangu: *ropniak* (samochód na ropę), *benzyniak* (samochód na benzynę), *transportówka* (samochód do transportu), *wóz*, *wózek*, *maszyna* (samochod), *praca za kółkiem* (praca kierowcy)

Příklady argotismů: *kiż*, *ciupa* (więzienie, areszt), *kapować*, *kapaś* (szpiegować, szpieg), *ciuchy* (kradzone rzeczy), *majcher* (nóż), *dolina* (kieszeń), *szczupak* (nóż składany), *chelichy* (pieniądze), *skila* (pies)

3.4.8. SLOVA HOVOROVÁ

Používají se v mluvených projevech stylové oblasti běžně dorozumívací. Hovorová vrstva lexikálních jednotek je pořád v neustálém vývoji, proto některé výrazy postupně ztrácejí svoji nespisovnost a mohou přejít ke spisovnému lexiku.

3.4.9. SLOVA KNIŽNÍ

Jsou primárně vázána na psaný jazyk a mohou se vyskytnout v **jakémkoliv stylové sféře**. Používají se v komunikátech, které vyžadují spisovný jazyk, a objevují se v slavnostních mluvených projevech. Mnohá z nich mají charakter archaismů.⁵⁶

3.4.10. SLOVA POETICKÁ

Poetická slova, neboli **poetismy**, se používají především pro potřeby literárního díla v rámci umělecké stylové oblasti. Každé literární období a někteří autoři si vytvářeli vlastní poetismy. Spousta poetismů zanikla, některé se staly slovy knižními, jiné přešly k archaismům. Některé z nich ztratily svůj příznak a dnes jsou pocíťovány jako slova neutrální.⁵⁷

⁵⁶ Jílek, 2006, s. 14 – 15

⁵⁷ Jílek, 2006, s. 18

3.4.11. PUBLICISMY

„**Publicismy** jsou jednotlivé i víceslovné lexikální prostředky, které vycházejí vstřícně specifickým požadavkům komunikátů určených pro širší publikum (novinářských, politických, reklamních).“⁵⁸ Na jejich vzniku se podílejí automatizace a aktualizace (viz výše). Vznikají posunem významu lexikálních jednotek původně náležejících do jiných stylových oblastí, ale i jednotek zcela neutrálních. Mohou také vzniknout nově jako neologismy na základě obrazných pojmenování anebo změny frazeologismů. Mnohé publicismy jsou nadužívané a získávají charakter **klišé**. Publicismy jsou charakteristické pro publicistickou stylovou sféru, ale některé z nich (zvláště ty, jež vznikly na základě obrazných pojmenování) mají charakter expresivních neologismů, a tím pádem porušují zásady informační kvality.

3.5. EXPRESIVITA REALIZOVANÁ POMOCÍ FLEXE

Úplně specifickým typem expresivního vyjádření je realizace expresivity za použití skloňování. Je to jev málo častý, jenž se občas vyskytuje v polském jazyce. Je založen na změně (přetvoření) flektivních forem podstatných jmen na základě gramatických kategorií, jakými jsou číslo, pád a rod. Jedná se především o tvoření pádových forem od neskloňných slov s archaickými, zastaralými koncovkami, ke kterým se připojuje honorifikační formant *-owie*, dodávání koncovek neživotných věcí u skloňování podstatných jmen životných mužských, pluralizace osobních jmen vlastních (hlavně příjmení) a feminizace mužských jmen.

3.5.1. ZÁMĚNA ŽIVOTNOSTI V MNOŽNÉM ČÍSLE

Vzniká tehdy, když se osobním podstatným jménům dají **neosobní formy**. „Je to způsob, jakým může podavatel vyjádřit svoji nechuť a pohrdání, anebo naopak, ve slovech s normální koncovkou *-owie*, jež může být pocíťována jako archaismus, může podavatel vyzdvihnout jejich vznešenost.“⁵⁹

⁵⁸ Jílek, 2006, tamtéž

⁵⁹ Wiatrowski P., *Morfologiczne i leksykalne wykładniki emocji w „Przewodniku Katolickim” z lat 1895-2005*, Wydawnictwo Rys, Poznań, 2010, s. 111-113

Ve starších textech bývá často ve čtvrtém pádě (akuzativ - biernik) množného čísla jmen mužských osobových použita koncovka pro jména neživotná: pokonać *wrogi* (namísto *wrogów*), *szanować sąsiady* (namísto *sąsiadów*). Použití neživotné koncovky bývá záměrné s cílem vyjádřit negativní emoce. Takže zcela neutrální slova jako např. *doktorzy*, *urzędnicy*, *żebracy* jsou nahrazena příznakovými formami *doktory*, *urzędniki*, *żebraki*.⁶⁰

3.5.2. MNOŽNÉ ČÍSLO U VLASTNÍCH OSOBNÍCH JMEN

Dalším z prostředků pro vyjádření negativních emocí je **užití vlastních osobních jmen** (označující jednu osobu) **v množném čísle**. Proces tvoření je velice podobný jako při tvoření apelativizovaných proprií jen s tím rozdílem, že zde nevznikají na základě obrazného pojmenování žádná obecná jména, ale tvar slova, který má okazionální charakter se silně negativní konotací. Cílem je dehonestace nositele jména.

Příklady: Takie podeptanie naszym katolickich zasad ze strony *Icków*, *Szmulów* i *Gottlibów* łatwiej przeboleć!⁶¹ Już tutaj mieliśmy takich *Stalinów* i *Hitlerów*, że to doskonale wystarczyło, i nie potrzebujemy żadnych *Putinów*.

Konstrukce tohoto typu se používají zpravidla pro politiky, historické postavy nebo příslušníky neoblíbené etnické skupiny (např. pro jména Židů).⁶²

Následující oddíl se bude věnovat příkladům expresivity ve zpravodajských textech deníků *Gazeta Wyborcza* a *Fakt*. Kromě typických expresivních lexikálních jednotek (deminutiva, augmentativa apod.) jsou do příkladů zahrnuta také slova hodnotící, jež sice nemusí být primárně expresivní, ale jejich užití ve zpravodajském textu má expresivní charakter, porušuje informační kvalitu, a tudíž jsou pro tento typ textu nevhodná.

⁶⁰ Wiatrowski, 2010, s. 113-114

⁶¹ Příklad je převzat z novin *Przewodnik Katolicki* z r. 1938, který ve své práci publikoval P. Wiatrowski. Jednalo se o stereotypní jména polských Židů, které redaktoři tohoto katolického periodika rádi používali k hanlivému označování této etnické skupiny.

⁶² Wiatrowski, 2010, s. 116-122

4. EXPRESIVITA VE ZPRAVODAJSKÝCH TEXTECH DENÍKŮ GAZETA WYBORCZA A FAKT

4.1. EXPRESIVITA V DENÍKU GAZETA WYBORCZA

4.1.1. CHARAKTERISTIKA PERIODIKA

Gazeta Wyborcza je celostátním politicko-spoločenským deníkem, který je vydáván od r. 1989. Jejím vlastníkem je mediální koncern Agora. Patří k druhému nejčtenějšímu deníku v Polsku. Její náklad činí asi 155 735 kusů.⁶³

Svým charakterem má blízko k tzv. seriózním titulům, které se v anglosaských zemích označují jako broadsheets, neboli velkoformátové noviny (600 x 380 mm), neboť se dříve všechna seriózní periodika v tomto formátu tiskla. Na rozdíl od bulvárních novin, obsahují více textu a méně grafických prvků, texty jsou jazykově složitější a propracovanější. V novinách se nachází rubriky, podle nichž jsou zprávy členěny, a nechybí v nich publicistika.

Příklady expresivity byly vyhledávány v textech internetové verze novin **www.wyborcza.pl**, jež obsahově z větší části odpovídá tištěné verzi. Většina textů je dostupná pouze v omezené míře. V některých případech není v příkladu uveden celý text nebo jeho větší část, protože byl zbytek zablokovan a možnost přístupu k úplné verzi by byla možná pouze po zaplacení předplatného. Často se v jednom textu objevily příklady více typů expresivity. Každý z nich je v práci uveden zvlášť. Pouze v případě, že uvedení každého příkladu samostatně by bylo příliš komplikované, jsou zahrnuty společně v rámci jednoho příkladu.

4.1.2. PŘÍKLADY EXPRESIVITY INHERENTNÍ

Ačkoliv bývá Gazeta Wyborcza obecně považována za seriózní periodikum, i v ní se objevila expresivita inherentní a to v poměrně hojné míře. Z celkového počtu příkladů je zastoupena nejvíce. Texty, ve kterých se objevila, jsou různé tematiky.

⁶³ Údaj je z listopadu 2015, viz <http://infografika.wp.pl/title,Media-w-Polsce-Do-kogo-nalezy-prasa-telewizja-portale-czy-radio,wid,18085692,wiadomosc.html?ticaid=118b1a>

Tragedia na UTP. Początek procesu w sprawie śmierci studentów (9. 2. 2017)

» *Z kobietą rozmawiamy w Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy tuż przed rozpoczęciem procesu w sprawie, która jesienią 2015 r. **wstrząsnęła całą Polską**. ... Błysk fleszy nikogo **nie peszył**, obrona **szybko** zadbała bowiem, by medialny przekaz był ograniczony, składając wniosek o zakaz publikacji wizerunku oskarżonych i ich danych osobowych. ... pracownik agencji ochrony i dowódca zespołu pracującego podczas **feralnej** imprezy na UTP.* «⁶⁴

V tomto případě se jednalo o report, což je žánr pohybující se na pomezí mezi zpravodajstvím a publicistikou (ale bývá řazen do zpravodajství). Mezi jeho typické prvky patří popis místa události, částečně hodnotící lexikum a lexikum umožňující dynamizaci. Vzhledem k žánru se hodnotící lexikum objevilo, ale drželo se standardu tohoto žánru. Slovo tragedia, které se poprvé objevilo v titulku, se dále v textu vyskytovalo na několika místech.

Reforma edukacji. Dzielni uczniowie, rodzice i nauczyciele. Walczyli o swoje gimnazja do końca (9. 2. 2017)

» *Przekonali się też o tym uczniowie, rodzice i nauczyciele z kilku **świetnych** warszawskich gimnazjów, którzy **walczyli o swoje szkoły do samego końca**. Każda z tych szkół, które PiS-owska reforma edukacji tak bardzo **zwalcza**, może się **pochwalić świetnie** wyposażonym budynkiem, **wysokim poziomem** nauczania, **ciekawą ofertą** (językową, sportową, matematyczną lub informatyczną), **zgraną i doświadczoną** kadrą pedagogiczną i **zdolnymi** uczniami.* «⁶⁵

Nejvíce se v textu objevovala hodnotící slova, která sice primárně nemusí nést expresivní význam, ale už jenom jejich užití porušuje zásady zpravodajství, tudíž je jejich použití ve zpravodajském textu nevhodné. Spojení walczyć do samego końca rovněž vzbuzuje emotivní zabarvení.

⁶⁴ <http://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/1,48722,21351616,tragedia-na-utp-poczatek-procesu-w-sprawie-smierci-studentow.html>

⁶⁵ <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,21351799,reforma-edukacji-dzielni-uczniowie-rodzice-i-nauczyciele.html>

Rosja bombarduje świat nieprawdziwymi wiadomościami. Europa się broni, a w Polsce ... Misiewicz (10. 2. 2017)

»... *Za pomocą fałszywych informacji Rosja może wpływać na wyniki wyborów i zdestabilizować kraje Unii Europejskiej. Na froncie propagandy **robi się coraz goręcej.***

*Falszywkami w NATO ...*⁶⁶

Hodnotící slova a spojení (metaforičné) se objevila nejenom v titulku (hyperbola), ale také v samotném textu. Krom toho byla použita i expresivita kontextová (bude upřesněna dále).

Narodowcy chcą mieć swoją telewizję. Zaczynają zrzutkę na kanał bez zgranych twarzy i zachodnich lobbystów (12. 2. 2017)

» *Dziennikarze **umoczeni** w systemie*

... *W tekście zachęcającym do **zrzutki** cytuje Senekę Starszego (I wiek p.n.e.): „Dwie rzeczy dają duszy największą siłę: wierność prawdzie i wiara w siebie.”*⁶⁷

V titulku bylo použito hovorové slovo, což porušuje standardy zpravodajství, neboť může být chápáno jako hodnotící. Slovo bylo poté ještě jednou použito. V textu se objevila i metafora (umoczeni).

Czarny rynek handlu zwierząt. Jak rozpoznać pseudohodowcę? (12. 2. 2017)

». *Większość zachęca sugestywnym opisem hodowli z obowiązkowo dodaną informacją, że **zwierzak** posiada „rodowód” lub - jak piszą inni – „metrykę”. Tylko dlaczego jedne z rodowodowych **psiaków** kosztują więcej, a inne mniej? ... Hodowcy zrzeszeni w związkach kynologicznych i felinologicznych drożej sprzedają **maluchy**. Rygorystyczne przepisy tych związków gwarantują nie tylko dopasowanie do wzorca rasy, ale też zdrowie **zwierzaka**. ... Jednak stał się **furtką** dla obejścia powszechnego handlu*

⁶⁶ <http://wyborcza.pl/7,75399,21354475,rosja-bombarduje-swiat-nieprawdziwymi-wiadomosciami-europa.html>

⁶⁷ <http://wyborcza.pl/7,75398,21359903,telewizja-narodowa-z-marszu.html>

czworonogami ..._W sumie było tam aż 170 zwierząt przetrzymywanych w **koszmarnych** warunkach, w odchodach, w małych boksach przypominających chlew. «⁶⁸

Tento text o černém trhu s domácími mazlíčky byl jediný, ve kterém se objevila slova s typickými expresivními koncovkami. Mimo to se objevila také slova expresivně hodnotící a další prostředky (metafora a přirovnání – budou uvedeny jako samostatný příklad dále), jimiž je možné expresivitu vyjádřit.

We francuskiej kampanii wyborczej afera goni aferę (12. 2. 2017)

» *Kandydat umiarkowanej prawicy na prezydenta François Fillon w coraz większych tarapatach. ...*

***Pokrętnie** interesy Fillona ...*«⁶⁹

Oba výrazy indikují negativní hodnocení činnosti Françoisa Fillona. Takové užití lexika je ve zpravodajském textu nevhodné.

Prokuratura: Zabójca skrzyknął kiboli Gieksy, założył gang i trząśł Katowicami (14. 2. 2017)

» *Katowiccy antyterrorysty wspierani przez kolegów z ościennych województw i Biura Operacji Antyterrorystycznych Komendy Głównej Policji zatrzymali wtedy 10 członków **bandyckiej bojówki** założonej przez **kiboli** GKS-u Katowice. ... W lutym 2004 roku w dyskotecie Wyższy Wymiar w Katowicach **zasztyletował** 23-letniego Omara, amerykańskiego studenta medycyny. ... Marek Z. przyszedł wtedy do lokalu z grupą kilku **szalikowców** Gieksy. «⁷⁰*

Zde je přítomno hodnotící lexikum a slova s expresivním příznakem. V titulku je dvakrát použita metafora a jednou hovorové označení agresivních fanoušků, kteří místo fandění provádějí výtržnickou činnost. V samotném textu jsou opět použita hovorová slova s negativním příznakem, která jsou pro publicistický styl a zpravodajské texty nevhodná.

⁶⁸ <http://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/7,48722,21363543,czarny-rynek-handlu-zwierzat-jak-rozpoznac-pseudohowce.html>

⁶⁹ <http://wyborcza.pl/7,75399,21365342,we-francuskiej-kampanii-wyborczej-afera-goni-afere.html>

⁷⁰ <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,21370114,prokuratura-zabojca-skrzyknal-kiboli-gieksy-zalozyl-gang-i.html>

Wybory jako show w azjatyckiej dyktaturze (13. 2. 2017)

» *Ponad 97 proc. - tyle głosów dostał w niedzielnych wyborach prezydent Turkmenistanu Kurbankuły Berdymuchammedow. Jednym z **najsurowszych** reżimów świata od kilku kadencji rządzi dentysta, który lubi śpiewać wyborcom własne piosenki.* «⁷¹

V textu se mimo jiné vyskytlo hodnotící slovo, které má negativní výnam. Jeho použití nemusí být vhodné už vzhledem k tomu, že míru přisnosti nějakého režimu je velice těžké objektivně posoudit.

Pilarze na zwiększonych obrotach. Masakra drzew w całym województwie. "Tniemy od rana do wieczora" (25. 2. 2017)⁷²

Tohle byl případ textu, který nebyl přístupný bezplatně, nicméně příklad expresivity se objevil už v titulku. Slovo masakra je bezpochyby expresivní v jakémkoliv kontextu, bez ohledu na to jestli se použije v běžné mluvě či ve zpravodajském textu.

Właściciel kamienicy wtargnął do mieszkania i "zrobił remont". Kobieta z dzieckiem na bruku (24. 2. 2017)

» *W sierpniu ubiegłego roku właściciel kamienicy przy ul. Peowiaków w Lublinie bez nakazu eksmisji wtargnął do jednego z mieszkań. Zerwał podłogi, skuł ściany i wyniósł meble. W lokalu mieszła kobieta z małym dzieckiem. Mieszkanie wygląda jak ruina, a lokatorka z rocznym synem **pomieszkuje kątem** u znajomych.* «⁷³

Zde může být použití hovorových slov chápáno jako expresivní.

⁷¹ <http://wyborcza.pl/7,75399,21368643,wybory-jako-show-w-azjatyckiej-dyktaturze.html>

⁷² <http://szczecin.wyborcza.pl/szczecin/7,34939,21417741,pilarze-na-zwiekszonych-obrotach-masakra-drzew-w-calym-wojewodztwie.html>

⁷³ <http://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,21416460,wlasciciel-kamienicy-wtargnal-do-mieszkania-i-zrobil-remont.html>

Waszczykowski wezwał ambasadora UE na dywanik do MSZ. Powód? "Paszkwilanckie informacje" (24. 2. 2017) ⁷⁴

Titulek sám reprezentuje ještě jiný typ expresivity (metafora - viz dále), ale zároveň obsahuje deminutivní výraz. V titulku se rovněž objevuje expresivní výraz paszkwilanckie, který je ovšem použit jako součást citace, a tudíž neporušuje zpravodajské normy.

Prezydent Duda odmawia ONR. Marsz nacjonalistów i kontrmanifestacje (24. 2. 2017)

» *Tymczasem ONR żali się, że prezydent Duda nie objął marszu swoim patronatem.* «⁷⁵

Text obsahuje emotivní sloveso.

4.1.3. PŘÍKLADY EXPRESIVITY KONTEXTOVÉ

V textech Gazety Wyborcze se objevovala velmi často. Objevila se v mnoha již uvedených příkladech, proto bude u zdrojování některých příkladů použit stejný odkaz na zdroj textu.

Reforma edukacji. Dzielni uczniowie, rodzice i nauczyciele. Walczyli o swoje gimnazja do końca (9. 2. 2017)

» *Nacisk społeczny ma sens - tego w ostatnich miesiącach dowiedli uczniowie, rodzice i nauczyciele. Walczyli o najlepsze rozwiązania dla swoich gimnazjów, które od września zaczną wygaszać PiS-owska reforma edukacji. ... Przekonali się też o tym uczniowie, rodzice i nauczyciele z kilku świetnych warszawskich gimnazjów, którzy walczyli o swoje szkoły do samego końca. Każda z tych szkół, które PiS-owska reforma edukacji tak bardzo zwalcza, może się pochwalić świetnie wyposażonym budynkiem, wysokim*

⁷⁴ <http://wyborcza.pl/7,75398,21412993,waszczykowski-wezwal-ambasadora-ue-na-dywanik-do-msz-powod.html>

⁷⁵ <http://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,21414107,prezydent-duda-odmawia-onr-marsz-nacjonalistow-i-kontrmanifestacje.html>

poziomem nauczania, ciekawą ofertą (językową, sportową, matematyczną lub informatyczną), zgraną i doświadczoną kadrą pedagogiczną i zdolnymi uczniami. «⁷⁶

Zde z kontextu vyplývá negativní hodnocení strany Prawo i Sprawiedliwość, neboť se tu jasně mluví o tom, že kvůli reformě této strany zanikne mnoho kvalitních škol.

Rosja bombarduje świat nieprawdziwymi wiadomościami. Europa się broni, a w Polsce ... Misiewicz (10. 2. 2017)⁷⁷

Apoziopeze, neboli neukončená výpověď, je jedním ze syntaktických a stylistických prostředků, kterým se dosahuje ironie nebo nějakého jiného hodnocení. Pro zpravodajský text je její užití velmi nevhodné.

Czarny rynek handlu zwierząt. Jak rozpoznać pseudohodowcę? (12. 2. 2017)

» *Chcesz kupić rasowego psa lub kota. Co robisz? Siadasz przed komputerem i przeszukujesz oferty sprzedaży. Najczęściej na jednym z serwisów ogłoszeniowych. Roi się tam od propozycji kuszących zdjęciami szczęśliwych szczeniąt lub kociąt.* «⁷⁸

Je trochu netypické, aby zpravodajský text obsahoval oslovení čtenáře. V tomto smyslu by se jednalo o příklad kontextové expresivity. V druhém případě je přítomen ironizační a dramatizační prostředek.

Świadek koronny "Masa" ma rozdwojenie jaźni. Chce spotkań z fanami, ale zeznania mają być tajne (13. 2. 2017)

» *Policja nie widziała nic złego w spotkaniu świadka koronnego z fanami (jego ochrona opłacana jest z naszych pieniędzy), a sam „Masa” zapewniał, że nie obawia się o swoje bezpieczeństwo.* «⁷⁹

⁷⁶ <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,21351799,reforma-edukacji-dzielni-uczniowie-rodzice-i-nauczyciele.html>

⁷⁷ <http://wyborcza.pl/7,75399,21354475,rosja-bombarduje-swiat-nieprawdziwymi-wiadomosciami-europa.html>

⁷⁸ <http://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/7,48722,21363543,czarny-rynek-handlu-zwierzat-jak-rozpoznać-pseudohowce.html>

Kontextové expresivity v titulku bylo užito k vyjádření ironie. V textu je použita k vyvolání negativních emocí ve čtenáři (platiteli daní).

Tyszanin pozwał koncern motoryzacyjny. "Auto ma wadę, która jest śmiertelnie groźna" (13. 2. 2017)

» *Takiej sprawy jeszcze nie było. Mieszkaniec Tychów pozwał koncern General Motors Poland.*⁸⁰

Zde byl záměr vyjádřit senzačnost události a vyvolat tak ve čtenáři úžas. Trochu je překvapující, že se podobná formulace neobjevila ve Faktu.

We francuskiej kampanii wyborczej afera goni aferę (12. 2. 2017)

» *Kandydat umiarkowanej prawicy na prezydenta François Fillon w coraz większych tarapatach. Prokuratura przygląda się też działalności finansowej jego rywalki Marine Le Pen i jej Frontu Narodowego. ... Od czasu ujawnienia przez satyryczny tygodnik „Le Canard Enchainé“ danych mogących świadczyć, że **Francois Fillon wyciągnął z kieszeni podatników blisko milion euro dzięki fikcyjnemu zatrudnianiu żony i dwojga najstarszych dzieci u siebie i u niektórych znajomich**, wciąż pojawiają się kolejne rewelacje na jego temat* ⁸¹

Opět byla kontextová expresivita využita k vyjádření ironie a tentokrát i k negativnímu hodnocení Franoisa Fillona.

⁷⁹ <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,21365061,swiadek-koronny-masa-ma-rozdwojenie-jazni-chce-spotkan-z.html>

⁸⁰ <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,21368481,tyszanin-pozwal-koncern-motoryzacyjny-auto-ma-wade-ktora.html>

⁸¹ <http://wyborcza.pl/7,75399,21365342,we-francuskiej-kampanii-wyborczej-afera-goni-afere.html>

Idą brunatni, by rozgrzebać rany. Narodowcy przemaszerują przez Hajnówkę (15. 2. 2017)

» *We wniosku, jaki wpłynął do hajnowskiego urzędu miasta, za manifestację odpowiada Dawid P., lider Narodowej Hajnówki. **Ma bogatą kartotekę kryminalną. Był m.in. skazany za publiczne nawoływanie do nienawiści na tle narodowościowym.*** «⁸²

V titulku je jasné odvolání se na označení hitlerovských jednotek. V textu šlo o snahu vyvolat negativní emoce u čtenáře, protože město Hajnówka schválilo pochod, jehož lídrem je kriminálník (a fašista).

Wybory jako show w azjatyckiej dyktaturze (13. 2. 2017)

» *Jednym z najsurowszych reżimów świata od kilku kadencji rządzi dentysta, który lubi śpiewać wyborcom własne piosenki. ... Formalnie prezydent zrezygnował z kampanii, przekazując swój czas antenowy w telewizji konkurentom. Jednak w rzeczywistości rządowe media codziennie relacjonowały jego spotkania z wyborcami, którzy witali go zbiorowo piosenkami, tańcami oraz zapewnieniami o miłości i wierności. **W rewanżu Berdymuchammedow szczerze rozdawał prezenty (telewizory, wycieczki, a nawet mieszkania) oraz sam śpiewał piosenki, oczywiście własnego autorstwa.*** «⁸³

V obou případech bylo záměrem podkreslit absurditu události a pobavit čtenáře.

Minister bryluje, eksperci się dziwią: projekt sieci szpitali wzięty z księżycy? (24. 2. 2017)

» *Rząd po tygodniach zwłoki przyjął we wtorek projekt ustawy o sieci szpitali, a minister Konstanty Radziwiłł nabrał wiatru w żagle. **Krąży bez ustanku po mediach i opowiada o dobrodziejstwach, jakie przyniesie sieć.** Publicznej konfrontacji z przeciwnikami pomysłu jednak unika.* «⁸⁴

⁸² <http://wyborcza.pl/7,75398,21374477,ida-brunatni-przez-by-rozgrzebac-rany-narodowcy-przemaszeruja.html>

⁸³ <http://wyborcza.pl/7,75399,21368643,wybory-jako-show-w-azjatyckiej-dyktaturze.html>

⁸⁴ <http://wyborcza.pl/7,75398,21412569,minister-bryluje-eksperci-sie-dziwia-projekt-sieci-szpitali.html>

V titulku i v textu bylo užita kontextová expresivita za účelem ironie. Oba příklady jsou zároveň příklady i dalších expresivních prostředků, především metafor (krážyc po mediach, projekt wzięty z księżyca), ale také expresivity inherentní (dobrodziejstwa).

Śledztwo w sprawie rzekomej łapówki dla Gronkiewicz-Waltz przejęli prokuratorzy

z... Tarnobrzega (24. 2. 2017)⁸⁵

Opět byla použita apoziopeze, tentokrát k vyvolání negativního hodnocení, které je čtenáři známo z kontextu a předchozích zpráv, které se této problematiky dotýkaly.

Kamikaze kontra matka narodu, czyli w Niemczech wszystko może się zmienić (25. 2. 2017)⁸⁶

Užití slova cizího původu (kamikaze), které označuje sebevražedný akt japonských pilotů, je v kontextu činnosti Angely Merkelové expresivní. Samotné spojení matka narodu je opět příklad expresivního (nejpravděpodobněji ironického) a v tomto případě i metaforického vyjádření, které odkazuje k Angele Merkelové.

Robert Mugabe, najstarszy urzędujący władca, kończy 93 lata. Afrykańskiemu dinozaurowi nie da się odebrać władzy (21. 2. 2017)⁸⁷

Titulek obsahuje jediný příklad expresivity adherentní, který by ovšem bylo možné přiřadit k expresivitě kontextové (proto je uveden tady). Slovo dinosauz by v odborném textu zabývající se prehistorií bylo zcela neutrální, zde je ovšem prostředkem expresivity, neboť se vztahuje k osobě. Často se používá právě ve spojení s politiky, kteří jsou na politické scéně už moc dlouho, a mívá negativní vyznění.

⁸⁵ <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,21414611,sledztwo-w-sprawie-rzekomej-lapowki-dla-gronkiewicz-waltz-przejeli.html>

⁸⁶ <http://wyborcza.pl/7,75399,21416921,kamikaze-kontra-matka-narodu-czyli-w-niemczech-wszystko-moze.html>

⁸⁷ <http://wyborcza.pl/7,75399,21399914,robert-mugabe-najstarszy-urzedujacy-wladca-konczy-93-lata.html>

4.1.4. PŘÍKLADY DALŠÍCH EXPRESIVNÍCH PROSTŘEDKŮ

Jednalo se především o různá využití metafor, metonymií, hyperbol, přirovnání a hodnotících frazeologismů. Všechny tyto prostředky nesly ráz expresivních publicismů.

Příklady použití metafor a metonymií:

Cezary Morawski chce íść do sądu. Oskarża władze województwa o mobbing (9. 2. 2017)

» *Radni sejmikowej koalicji dali marszałkowi Cezaremu Przybylskiemu **zielone światło do odwołania Cezarego Morawskiego ze stanowiska szefa Polskiego.***«⁸⁸

Metaforické onačení, které zde bylo použito, je typický příklad publicismu. Tento publicismus má lehce expresivní nádech, neboť dać komus zielone światło má trochu více pozitivní vyznění než neutralní pozwolić.

Rosja bombarduje świat nieprawdziwymi wiadomościami. Europa się broni, a w Polsce... Misiewicz (10. 2. 2017)

» *Rosyjska propaganda już wcześniej **zbierała spore żniwo w Europie.*** «⁸⁹

V titulku se objevily metafora (zde už by se teoreticky jednalo i o hyperbolu) a metonymie (a kromě toho i apoziopeze – viz příklady expresivity kontextové), v textu zase metaforický frazeologismus. Všechny příklady jsou expresivního charakteru, neboť sloveso bombardować má mnohem větší intenzitu než např. slovo dostarczać (poskytovat) či przekazywać (předávat), vztahovat činnost ne zcela přesně vymezeného počtu osob na celé Rusko či Evropu je rovněž zveličující a spojení zbierać spore żniwo je hodnotící. Po zapojení všech těchto prostředků z celkového kontextu vyplývá negativní hodnocení Ruské federace.

Burza po słowach wojewody o "kapusiach i esbekach". KOD domaga się wyjaśnień, Partia Razem chce dymisji (28. 2. 2017)

⁸⁸ <http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,21350500,cezary-morawski-chce-isc-do-sadu-oskarza-wladze-wojewodztwa.html>

⁸⁹ <http://wyborcza.pl/7,75399,21354475,rosja-bombarduje-swiat-nieprawdziwymi-wiadomosciami-europa.html>

» *Wojewoda lubelski Przemysław Czarnek wziął udział w manifestacji organizowanej przez skrajnie prawicowy ONR. Podczas **plomiennego wystąpienia** mówił m.in. o "kapusiach i esbekach, którzy dziś mówią, że walczą o demokrację". Po jego wystąpieniu **rozpętała się burza.*** «⁹⁰

Všechny příklady jsou expresivními metaforami, kdy je nějaké jednání přirovnáno k přírodním živlům s destruktivní povahou.

"Kuchenne Rewolucje" Gessler gwoździem do trumny walbrzyskiej restauracji?
(28. 2. 2017)

» *Restauracja Nie Bo Mleczne w Walbrzychu jest do wynajęcia. Po programie Magdy Gessler **dramatycznie spadły obroty, bo klienci przestali przychodzić.***«⁹¹

V titulku zprávy byla použita metafora, zatímco v textu se objevilo hodnotící lexikum metonymického charakteru, neboť slovo dramatický je odvozeno od slova drama, které dávno v antickém Řecku zahrnovalo hry s vážným dějem (zpočátku hlavně tragédie).

Narodowcy chcą mieć swoją telewizję. Zaczynają zrzutkę na kanał bez zgranych twarzy i zachodnich lobbystów (12. 2. 2017)

» *Między środowiskiem Kity a partią rządzącą od kilku lat **panuje zima.*** «⁹²

V textu se vyskytuje hodnotící metafora, která má umocnit to, že mezi jednotlivými aktéry události nejsou dobré vztahy.

Wybory jako show w azjatyckiej dyktaturze (13. 2. 2017)

» ***Tryskający optymizmem** przywódca obiecał, że pod jego rządami „Turkmenistan będzie dalej zwiększał swój autorytet na arenie międzynarodowej”. ... **Kwitnie kult***

⁹⁰ <http://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,21433572,burza-po-slowach-wojewody-o-kapusiach-i-esbekach-kod-domaga.html>

⁹¹ <http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,21431987,kuchenne-rewolucje-gessler-gwozdzciem-do-trumny-walbrzyskiej.html>

⁹² <http://wyborcza.pl/7,75398,21359903,telewizja-narodowa-z-marszu.html>

prezydenta, na centralnym placu stolicy, Aszchabadu, stoi wielki połączany posąg prezydenta na koniu. «⁹³

V textu se uplatnily metafory, které jsou hodnotící. V prvním případě jde prakticky o hyperbolu, v druhém případě je obrazné pojmenování použito k umocnění situace, která v Turkmenistánu panuje. V titulku je navíc přirovnání.

Jak Korea Północna obchodzi międzynarodowe sankcje? (25. 2. 2017)

» *Gospodarcze sankcje mają **ostudzić** nuklearne **ambicje** Korei Północnej.*«⁹⁴

V příkladu je použita metafora, která má za úkol vyjádřit (zhodnotit) vztah OSN a KLDR.

Kamikaze kontra matka narodu, czyli w Niemczech wszystko może się zmienić (25. 2. 2017)

» *Nowemu szefowi SPD Martinowi Schulzowi wystarczył miesiąc, by zrównać się z kanclerz Angelą Merkel. Jesienią może **wysadzić ją z siodła.*** «⁹⁵

Autor textu pracuje s metaforickým expresivním frazeologismem, který má ve vztahu k Angele Merklové negativní vyznění.

Wycinka drzew w Poznaniu. Drwale dawno nie widzieli takiego zainteresowania (24. 2. 2017)

» *Zapowiedź zmiany przepisów ułatwiających wycinkę może **obalić** jeszcze więcej drzew w Poznaniu. Widać to w zainteresowaniu branżą drwali. Władze miasta **rozkładają ręce.*** «⁹⁶

⁹³ <http://wyborcza.pl/7,75399,21368643,wybory-jako-show-w-azjatyckiej-dyktaturze.html>

⁹⁴ <http://wyborcza.pl/7,75399,21418022,jak-korea-polnocna-obchodzi-miedzynarodowe-sankcje.html>

⁹⁵ <http://wyborcza.pl/7,75399,21416921,kamikaze-kontra-matka-narodu-czyli-w-niemczech-wszystko-moze.html>

⁹⁶ <http://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,21412345,wycinka-drzew-w-poznaniu-drwale-dawno-nie-widzieli-takiego.html>

Samotné slovo obalíc je expresivní a jeho použití ve spojení se stromy má za úkol umocnit negativní postoj autora k dané skutečnosti. Frazeologismus rozkladač řeči má za úkol vyjádřit nechuť představitelů města ke změně současné situace, a tím pádem umocňuje ve čtenáři negativní postoj.

Pożyteczny Saryusz. Kulisy krucjaty PiS przeciw Tuskowi (28. 2. 2017)⁹⁷

Text nebyl zpřístupněný celý, ale i tak se v titulku vyskytlo hodnotící lexikum a expresivní metonymie, která je silně hodnotící, protože spojit výraz krucjata s činností strany Prawo i Sprawiedliwość v žádném případě není neutrální a vyjadřuje negativní postoj autora textu.

Příklady přirovnání:

Czarny rynek handlu zwierząt. Jak rozpoznać pseudohodowcę? (12. 2. 2017)

» *Jak grzyby po deszczu wyrastać zaczęły stowarzyszenia, które w statut wpisują sobie hodowlę psów lub kotów.* «⁹⁸

Přirovnání je (vzhledem ke kontextu události) negativně hodnotící.

Właściciel kamienicy wtargnął do mieszkania i "zrobił remont". Kobieta z dzieckiem na bruku (24. 2. 2017)

» *Mieszkanie wygląda jak ruina, a lokatorka z rocznym synem pomieszkuje kątem u znajomych.* «⁹⁹

V textu se objevil příklad negativního přirovnání.

Příklad personifikace:

⁹⁷ <http://wyborcza.pl/7,75398,21435218,pozyteczny-saryusz-kulisy-krucjaty-pis-przeciw-tuskowi.html>

⁹⁸ <http://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/7,48722,21363543,czarny-rynek-handlu-zwierzat-jak-rozpoznac-pseudohowce.html>

⁹⁹ <http://lublin.wyborcza.pl/lublin/7,48724,21416460,wlasciciel-kamienicy-wtargnal-do-mieszkania-i-zrobil-remont.html>

We francuskiej kampanii wyborczej afera goni afere (12. 2. 2017)¹⁰⁰

Zde je jasně personifikace použita k posílení negativního hodnocení události.

Příklady metaforických frazeologismů:

Waszczykowski wezwał ambasadora UE na dywanik do MSZ. Powód? "Paszkwilanckie informacje" (24. 2. 2017)¹⁰¹

Samotné spojení pozvat si někoho na kobereček je negativní a tudíž nespĺňuje zásady zpravodajských norem.

Minister bryluje, eksperci się dziwią: projekt sieci szpitali wzięty z księżycy? (24. 2. 2017)

» *Rząd po tygodniach zwłoki przyjął we wtorek projekt ustawy o sieci szpitali, a minister Konstanty Radziwiłł **nabrał wiatru w żagle**.* «¹⁰²

Spojení v textu má pozitivní význam, tudíž jeho použití lze vnímat jako příklad autorova hodnocení, ale vzhledem ke kontextu šlo spíše o vyjádření ironie.

Będzie jeszcze jedna rewolucja francuska. Jeśli wierzyć sondażom, scena polityczna zostanie wyrócona do góry nogami (27. 2. 2017)

» *W dotychczasowych wyborach **linia frontu przebiegała** między umiarkowaną prawicą i lewicą. Tę pierwszą reprezentuje obecnie postgaullistowska partia Republikanie (LR), tę drugą – rządząca jeszcze Partia Socjalistyczna (PS). Wygląda jednak na to, że wiosenne wybory (pierwsza tura 23 kwietnia, druga 7 maja) **rozegrają się już na innym froncie**.*

*Szybko zmieniający się świat sprawia, że nieco **oszołomieni** wyborcy potrzebują przede wszystkim określenia – często zupełnie na nowo – swojego w nim miejsca. Dlatego tradycyjne przeciwstawienie lewica-prawica przestaje im wystarczać.* «¹⁰³

¹⁰⁰ <http://wyborcza.pl/7,75399,21365342,we-francuskiej-kampanii-wyborczej-afera-goni-afere.html>

¹⁰¹ <http://wyborcza.pl/7,75398,21412993,waszczykowski-wezwal-ambasadora-ue-na-dywanik-do-msz-powod.html>

¹⁰² <http://wyborcza.pl/7,75398,21412569,minister-bryluje-eksperci-sie-dziwia-projekt-sieci-szpitali.html>

V titulku vystupuje metaforický frazeologismus s negativním vyzněním, v textu jsou personifikace, které nejsou neutrální, a objevilo se i hodnotící lexikum (oszołomieni), které v sobě zahrnuje negativní hodnocení situace.

4.2. EXPRESIVITA V DENÍKU FAKT

4.2.1. CHARAKTERISTIKA PERIODIKA

Fakt je celostátním deníkem, jenž patří do německo-švýcarského koncernu Ringier Axel Springer, který spojuje velké množství tištěných titulů i několik internetových portálů. Fakt je polským nejčtenějším denním titulem s nákladem okolo 298 961 kusů.¹⁰⁴

Z hlediska typu náleží do bulvárních médií. Svůj vzor má v německém deníku Bild. To se projevuje zejména výběrem zpravodajských témat, jejich zpracováním a celkovou grafickou podobou novin. Ve zpravodajství se bulvární tisk zaměřuje především na skandály, senzace, soukromý život osobností ze všech oblastí veřejného života a kriminální události. V obecném pojetí přinášejí bulvární média neověřené informace, specializují se pouze na senzace a podávají je jednoduchou a zábavnou formou, která nenutí k přemýšlení, ale k pouhé konzumaci. Často také směšuje realitu se smyšlenkami a preferuje skandály a neštěstí, jež prezentuje jako nejdůležitější zprávy.¹⁰⁵ Obsahu je přizpůsobena i grafická stránka, která nešetří velkými (poutavými) titulky a barevnými fotografiemi.

Příklady expresivity byly vyhledávány v internetové verzi titulu **www.fakt.pl**, která zaměřením odpovídá tištěné verzi. Jak již bylo řečeno, internet umožňuje publikovat mnohem více textu a grafických prvků, než je tomu u tisku. Díky tomu byly texty mnohem delší a často prokládány videem. Z jazykového hlediska odpovídaly charakteristice textů bulvárních novin: byly jednodušší z hlediska slovní zásoby i syntaxe a obsahovaly hodnotící a neurčitá pojmenování, jež měly expresivní charakter.

¹⁰³ <http://wyborcza.pl/7,75399,21426046,bedzie-jeszcze-jedna-rewolucja-francuska-jesli-wierzyc-sondazom.html>

¹⁰⁴ Údaj je z listopadu 2015, viz <http://infografika.wp.pl/title,Media-w-Polsce-Do-kogo-nalezy-prasa-telewizja-portale-czy-radio,wid,18085692,wiadomosc.html?ticaid=118b1a>

¹⁰⁵ Osvaldová B., Halada J. a kol., Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace, Praha 2007, s. 35

V některých případech byla expresivita přítomna pouze v titulku a na začátku textu, někdy se objevila i dále v textu. Stejně jako u Gazety Wyborcze se v jednom textu objevily příklady více typů expresivity. Každý z nich je v práci uveden zvlášť. Pouze v případě, že uvedení každého příkladu samostatně by bylo příliš komplikované, jsou zahrnuty společně v rámci jednoho příkladu.

4.2.2. PŘÍKLADY EXPRESIVITY INHERENTNÍ

Šlo o nejčastější typ expresivity, který se v textech objevoval. Hodnocení bylo obsaženo už v samotném slově, ale většinou nebyla použita slova s typickými expresivními koncovkami jako např. augmentativa nebo deminutiva. Hojně se vyskytovala hovorová slova s expresivním významem.

Policjanci bez odznaků. Wyciekły kompromitujące informacje (11. 2. 2017)

»*W Berlinie doszło do potwornej tragedii. Ciężarówka wjechała w tłum zgromadzony na bożonarodzeniowym jarmarku.*«¹⁰⁶

V textu se objevil hodnotící výraz.

Poturbował premier Szydło i usłyszał zarzuty. Ale świadkowie wiedzą swoje... (11. 2. 2017)

» *Zestresowany, poturbowany i przesłuchiwany w nocy przyznał się do winy. ... Dotychczas śledczy zabezpieczyli nagrania z kamer pracujących nieopodal miejsca **kraksy**.*«¹⁰⁷

V textu i v titulku použil autor textu hovorové lexikum s expresivním příznakem, které je pro zpravodajství nevhodné. Cílem bylo posílit dojem, že řidič, který zavinil nehodu, se k vině přiznal pod silným nátlakem. K tomu dopomáhá i druhá věta v titulku, jenž je neukončena.

¹⁰⁶ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/wloscy-policjanci-nie-dostana-niemieckich-odznakow-wyciekly-kompromitujace-xlcm5wj>

¹⁰⁷ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/wypadek-szydlo-uderzyl-w-auto-premier-ma-zarzuty-co-mowia-swiadkowie/6v8ktzq>

Straszna śmierć niemowlęcia w Olsztynie. Aresztowano matkę (11. 2. 2017)

» *Maluszek miał m.in. pękniętą kość czaszki. ... Reporterzy RMF nieoficjalnie ustalili, że 29-letnia kobieta miała rzucać **maluszkiem** o podłogę.*«¹⁰⁸

Tohle byl jediný případ, kdy se objevil příklad užití deminutivního výrazu. Kromě něj bylo ještě přítomno hodnocení v titulku. Celkové vyznění textu je silně emotivní.

Rafał i Damian walczą o życie. Spadli, bo „majster źle obliczył odległość” (19. 2. 2017)

» *Zamiast do ściany budynku, barierka zamocowana została do styropianu. Kto odpowiada za ten błąd i dlaczego nikt nie zauważył **fuszerki**?* «¹⁰⁹

Kromě hovorového slova s expresivním významem byla použita také řečnická otázka, která je pro dílčí oblast zpravodajskou nevhodným stylistickým prostředkem.

Tak hospicjum podziękowało swoim wolontariuszom (9. 2. 2017)

» *Był śmiech, były **wzruszające** podziękowania, były też łzy szczęścia i radości!* «¹¹⁰

V textu se kromě zde uvedeného příkladu emotivního slova vyskytly i jiné expresivní prostředky jako metafory a metonymie (přesně uvedeny budou dále u příkladů metafor).

Znany wróżbita umawiał się z nastolatkami (19. 2. 2017)

» *Mężczyzna miał namawiać nastoletnie **dziewczynki do okropnych** rzeczy.* «¹¹¹

Zde bylo použito deminutivum a negativně hodnotící výraz, jehož úkolem je umocnit nezákonné jednání podezřelého.

¹⁰⁸ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/olsztyn-renata-g-i-32-letni-rafal-g-sa-podejrzeni-o-skatowanie-dziecka/kq5hvck>

¹⁰⁹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/przymocowali-balustrade-do-styropianu-skonczylo-sie-tragedia/45jl5ej>

¹¹⁰ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/trojmiasto/gala-czlowiek-czlowiekowi-czlowiekiem-w-ratuszu-staromiejskim/r52g2p0>

¹¹¹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/warszawa/bydgoszcz-znany-wrozbita-umawial-sie-z-nastolatkami-zatrzymala-go-policja/ms4646f>

Niemiecki emeryt szmuglował narkotyki (20. 2. 2017)

» *Elegancki, nobliwy starszy pan miał nie wzbudzać żadnych podejrzeń.* «¹¹²

V tomto případě použití hodnotících slov nemělo primárně vzbudit emoce, ale spíše ukázat kontrast mezi vzhledem pachatele a jeho činností. Ovšem i takové použití může ve čtenáři vyvolat určité nastavení k události.

Atak na klub w Warszawie. Dwie osoby z zarzutami (20. 2. 2017)

» *Wandale zaczęli demolować obiekt. ... Szczęśliwie nikomu z gości nie stała się krzywda.* «¹¹³

V obou případech se jedná o expresivní a hodnotící výrazy, kterým by se mělo zpravodajství vyhýbat.

Nastolatka zabiła ojca swojego dziecka. Teraz prosi sąd o drugą szansę (20. 2. 2017)

» *Anna G. (18 l.) i Paweł Ł. (†26 l.) tworzyli burzliwy związek. Trwał zaledwie kilka miesięcy i zakończył się wielką tragedią. Podczas sprzeczki, będąca wówczas w ciąży, dziewczyna zadała swojemu chłopakowi cios nożem prosto w serce.* «¹¹⁴

Kromě expresivně-hodnotících slov se objevila i slova čistě hovorová, která jsou pro zpravodajství nevhodná.

Nie płac cwaniakom (20. 2. 2017)

» *Jurij Wodopjanow restaurator z Łodzi wydał wojnę cwaniakom. ... Pisma mają styl urzędowy, są napakowane paragrafami.* «¹¹⁵

¹¹² <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/rzeszow/niemiecki-emeryt-przemycal-haszys-na-podkarpacie/9pzple4>

¹¹³ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/warszawa/atak-na-klub-chmura-w-warszawie-dwie-osoby-z-zarzutami/tcwr409>

¹¹⁴ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/rzeszow/zbrodnia-w-pawlosiowie-nastolatka-zabila-ojca-swojego-dziecka/bgt3q77>

¹¹⁵ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/lodz/jurij-wodopjanow-restaurator-z-lodzi-wydal-wojne-cwaniakom-piotr-bors-z-urzedu-miasta/34zn83k>

Už v titulku je kromě hovorového negativně hodnotícího slova použit imperativ, který je pro zpravodajství nevhodný. V samotném textu se objevila slova s expresivním příznakem.

Złodziej okradł chore dziecko (20. 2. 2017)

» *Policjanci z Będzina poszukują **bezczelnego** złodzieja, który pod okiem kamery wyjął pieniądze ze skarbonki. ... Mundurowi opublikowali zdjęcia i film, na których widać **bezduśznego** przestępcę. ... 14 lutego tuż po godzinie 20.00, w Będzinie-Warpiu w jednym ze sklepów spożywczych doszło do **bulwersującej** kradzieży.* «¹¹⁶

Všechny příklady představují negativně hodnotící výrazy, které mají za úkol vykreslit pachatele krádeže co možná nejhůře.

Uwaga! Na peronie SKM nietrudno o wypadek! (20. 2. 2017)

» *Peron Szybkiej Kolei Miejskiej - jak się okazuje, może tu dojść do **niewyobrażalnej** tragedii. ... W zeszłym tygodniu doszło do **zatrważającej** sytuacji na stacji w Gdańsku Wrzeszczu.* «¹¹⁷

V titulku se objevuje apel, který by ve zpravodajství neměl co dělat. V textu je zase nekonkrétní výraz, který má u čtenáře vzbudit úžas, a hodnotící slovo s negativním významem.

Chciała uratować psa. O mało sama nie zginęła (20. 2. 2017)

» *Podczas przechadzki zwierzę uciekło i wbiegło na zamrzniętą rzekę w okolicach mostu Trzebnickiego. Właścicielka psa od razu pobiegła za swoim **pupilem**.* «¹¹⁸

¹¹⁶ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/bedzin-zlodziej-okradl-puszke-z-datkami-dla-chorego-dziecka/6vct3wy>

¹¹⁷ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/trojmiasto/marcin-gluszek-w-fakcie-porozmawiaj-o-bezpieczenstwie-na-peronach-skm/3x69pd4>

¹¹⁸ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/wroclaw/wroclaw-kobieta-wbiegla-za-psem-na-lod-i-wpadla-do-wody/fsfhpm5>

Zde jde o příklad expresivity inherentně-adherentní, neboť slovo *pupil* je samo o sobě expresivní, označuje osobu, která je někým milována, ale zároveň jej lze užít i pro označení zvířete.

Szaleńczy rajd po pijanemu. Dopiero tu się zatrzymał (20. 2. 2017)¹¹⁹

Titulek byl obohacen o expresivní slovo.

Świnia pogryzła właścicielkę. Kobieta zmarła (23. 2. 2017)

» *W Strzelnikach pojawiła się policja i pogotowie. Poważnie ranna 84-latka **blała** o pomoc.* «¹²⁰

Místo neutrálního slova *prosić* či *żądać* bylo použito mnohem intenzivnější a emotivnější *blać*.

O włos od tragedii. Kierowca autobusu stracił przytomność (25. 2. 2017)

» Choć zdarzenie wyglądało **bardzo groźnie**, to nie ucierpiał żaden z pasażerów pojazdu. «¹²¹

Kromě hodnotícího slova byla v titulku použita hyperbola.

Rafalska wściekła na Radziwiłła. Ale poskutkowało (24. 2. 2017)

» ... *I dodała, że poprosi ministra o przedstawienie informacji , które uspokoją kobiety. Efekt był **blyskawiczny!*** «¹²²

V titulku je expresivní slovo posilující jistě ne úplně standardní chování političky. Samotný text je doplněn hodnotícím lexikem.

¹¹⁹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/pisz-kierowca-na-podwojnym-gazie-wjechal-w-plot/pw2w3qj>

¹²⁰ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/wroclaw/opolskie-swini-pogryzla-wlascicielke-84-letnia-kobieta-zmarla/sgm91j7>

¹²¹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/zabrze-kierowca-autobusu-komunikacji-miejskiej-stracil-przytomnosc/sk4hxqv>

¹²² <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/rafalska-wsciekla-na-radziwilla-za-standardy-przy-porodach/7mwsjwv>

Żenująca i absurdalna wymówka Jurgiela. Ręce opadają! (25. 2. 2017)

» *Minister rolnictwa Krzysztof Jurgiel zaliczył już tyle **wpadek**, że gdy tylko się pojawia się w Sejmie, to posłowie są przygotowani na wszystko. ...* «¹²³

Všechna tři slova jsou hodnotící, tudíž nesplňují zásady objektivit, a obsahují negativní vyznění.

Niepytany Macierewicz sam "wyskoczył" z Misiewiczem. Posłowie osłupieli (25. 2. 2017)

» *Na zamkniętym posiedzeniu komisji minister nie szczędził politykom opozycji **bardzo cierpkich** uwag. ... Posłowie śmiali się między sobą, że to może oznaczać, że jako nastolatek **pupil** Macierewicza już miał dostęp do największych tajemnic polskiej armii.* «¹²⁴

V tomto případě byla expresivita použita jak v titulku, tak v textu. Kromě negativně-hodnotícího spojení (bardzo cierpkie uwagi) a inhrentně-adherentního slova pupil (byl popsán v příkladě Chciała uratować psa) byla použita i expresivita kontextová (viz příklady expresivity kontextové).

FAKT ujawnia. Ogromne podwyżki dla leni z Trybunału (25. 2. 2017)

» *Żaden z sędziów Trybunału Konstytucyjnego nie zapytał jeszcze publicznie „jak żyć” za swoje uposażenie. I całe **szczęście!** Bo nie dość, że są to **ogromne** sumy, to sędziowie właśnie dostali jeszcze podwyżki!* «¹²⁵

V titulku a v textu byla použita hodnotící (možná až zveličující) i negativní označení soudců (lenie). Negativita celkově vyplývala z kontextu (upřesněno dále v příkladech kontextové xpresivity).

¹²³ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/jurgiel-nie-odda-immunitetu-by-nie-dodawac-sadom-pracy/wfckj7v>

¹²⁴ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/antoni-macierewicz-do-poslow-misiewicz-was-przerasta/fkyjb1t>

¹²⁵ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/podwyzki-dla-sedziow-trybunalu-konstytucyjnego/v0j0yk3>

4.2.3. PŘÍKLADY EXPRESIVITY KONTEXTOVÉ

Kontextová expresivita byla druhým nejčastěji se vyskytujícím expresivním prostředkem. Mnoho textů, ve kterých se vyskytla, se již objevilo v předchozím oddíle, proto u nich bude použit stejný odkaz na zdrojový text.

Znany wróżbita umawiał się z nastolatkami (19. 2. 2017)

» *Sylwester B. (37 l.) zajmował się astrologią i jasnowidzeniem. Występował w telewizji, oraz w internecie. **Jego przyszłość jest jednak niepewna.** ... **Astrolog może posiedzieć za kratami znacznie dłużej. Grozi mu 12 lat więzienia.** «¹²⁶*

V první části je vyzdvihnuta perspektivní budoucnost pachatele jako slavného astrologa, ale hned vzápětí se objevují pochyby o této skutečnosti. V druhé části věta o tom, že si posedí za mřížemi delší dobu, vyznívá velmi škodolibě (speciálně v porovnání se začátkem textu).

Parafianie oburzeni. Ksiądz wyprosił z mszy dziecko? (19. 2. 2017)

» *Duchowny z **Oleśnicy** (woj. dolnośląskie) **podpadł** wiernym. Miał podczas mszy wyprosić z kościoła jedno z dzieci.* «¹²⁷

Bylo použito hodnotící sloveso, které společně s kontextem vytvářejí negativně hodnotící význam.

Zaskakujące sceny na autostradzie. Na drodze wylądował śmigłowiec (19. 2. 2017)

» *Tego kierowcy ciężarówek się nie spodziewali. Jechali zaśnieżoną autostradą w Kazachstanie. Niedaleko miasta Aktobe na ich drodze pojawił się ... **wojskowy śmigłowiec.** Pilot wylądował na trasie i wysiadł z maszyny po to, by zapytać o drogę.* «¹²⁸

¹²⁶ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/warszawa/bydgoszcz-znany-wrozbita-umawial-sie-z-nastolatkami-zatrzymala-go-policja/ms4646f>

¹²⁷ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/wroclaw/olesnica-parafianie-oburzeni-ksiazd-wyprosil-z-mszy-dziecko/mypv3hw>

¹²⁸ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/kazachstan-smiglowiec-mi-8-wyladowal-na-autostradzie-pilot-chcial-zapytac-o-droge/ld9mne2>

Neukončená výpověď může být použita jako expresivní prostředek, neboť se za ní nachází něco, co čtenář neočekává. Zde byla použita proto, aby umocnila absurditu celé situace a pobavila čtenáře.

Chciała uratować psa. O mało sama nie zginęła (20. 2. 2017)

» *Miła przechadzka zamieniła się w walkę o życie. Pod kobietą załamał się lód i ta wpadła do wody.* «¹²⁹

Expresivita je realizována pomocí kontrastu mezi první a druhou částí věty, která umocňuje dramatičnost.

Grzmiał na sędziów, za to samo brał dobrze pieniądze (24. 2. 2017)

» *Karol Zaradkiewicz, były prawnik z Trybunału Konstytucyjnego, bardzo krytykował odchodzących sędziów za to, że pobierali sute ekwiwalenty za niewykorzystane przez siebie urlipy. Tymczasem na jaw wychodzą ciekawe fakty. Sam Zaradkiewicz odchodząc z TK pobrał ponad 26 tys. zł ekwiwalentu. Píše o tym „Newsweek”.* «¹³⁰

Kontextové expresivity je zde využito pro vyjádření ironie a pokryteckého jednání soudce. Kromě kontextové expresivity se v titulku nachází i metafora a hodnotící slovní spojení.

Żenująca i absurdalna wymówka Jurgiela. Ręce opadają! (25. 2. 2017)

» *Minister rolnictwa Krzysztof Jurgiel zaliczył już tyle wpadek, że gdy tylko się pojawia się w Sejmie, to posłowie są przygotowani na wszystko.* «¹³¹

Kontextová expresivita byla použita pro vyjádření ironie (a humoru).

¹²⁹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/wroclaw/wroclaw-kobieta-wbiegla-za-psem-na-lod-i-wpadla-do-wody/fsfhpm5>

¹³⁰ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/grzmial-na-sedziow-za-to-samo-bral-dobre-pieniadze-trybunal-konstytucyjny/9jgxch8>

¹³¹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/jurgiel-nie-odda-immunitetu-by-nie-dodawac-sadom-pracy/wfckj7v>

Niepytany Macierewicz sam "wyskoczył" z Misiewiczem. Posłowie osłupieli (25. 2. 2017)

» *Posłowie śmiali się między sobą, że to może oznaczać, że jako nastolatek pupil Macierewicza już miał dostęp do największych tajemnic polskiej armii. Tyle że to już śmieszne by nie było.* «¹³²

Opět se zde jedná o vyjádření ironie, tentokrát spíše v negativním smyslu.

FAKT ujawnia. Ogromne podwyżki dla leni z Trybunału (25. 2. 2017)

» *Żaden z sędziów Trybunału Konstytucyjnego nie zapytał jeszcze publicznie „jak żyć” za swoje uposażenie. I całe szczęście! Bo nie dość, że są to ogromne sumy, to sędziowie właśnie dostali jeszcze podwyżki! ... W przeciwieństwie do zarobków zwykłych Polaków, również tych pracujących w tzw. budżetówce, płaca sędziów TK zależy od przeciętnego wynagrodzenia w II kwartale roku poprzedniego. A ono zwiększyło się o ponad 150 zł. ... Przez wiele miesięcy PiS krytykowało poprzedniego prezesa TK Andrzeja Rzeplińskiego (68 l.), że on i jego koledzy się nie przemęczają. A teraz co? To samo! ... Co tak zajmuje sędziów? Zazwyczaj... dorabianie do pensji, głównie na uczelniach. Mimo że poza wysokimi zarobkami mają wiele przywilejów!* «¹³³

V textu se objevilo více příkladů kontextové expresivity, která zde opět slouží (ve všech případech) k vyjádření ironie a silně negativního hodnocení. Snahou je vzbudit negativní emoce u čtenářů, kteří s největší pravděpodobností pobírají minimální mzdu a nemají šanci na takové příjmy peněz, jaké dostávají soudci.

4.2.4. PŘÍKLADY DALŠÍCH EXPRESIVNÍCH PROSTŘEDKŮ

Z dalších způsobů, jimiž lze vyjádřit nějaký postoj a jež se objevily ve zkoumaném materiálu, byly především metafory, metonymie, přirovnání a hyperboly, často vystupující jako součást nějakého frazeologismu.

Příklady metafor a metonymií:

¹³² <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/antoni-macierewicz-do-poslow-misiewicz-was-przerasta/fkyjb1t>

¹³³ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/podwyзки-dla-sedziow-trybunalu-konstytucyjnego/v0i0yk3>

Tak sędzia okradal sklep we Wrocławiu (8. 2. 2017)

» „Człowiek kryształ” – tak o sędzi Robertcie Wróblewskim z Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu mówią jego koledzy po fachu. Ale wszystko wskazuje na to, że ten **wizerunek legł w gruzach**.¹³⁴

Byla zde použita metafora. Prakticky se jedná také o příklad kontextové expresivity, neboť je zde pomocí metafory, která kontrastuje s výpovědí kolegů obviněného, vyjádřena ironie a negativní hodnocení.

Tak hospicjum podziękowało swoim wolontariuszom (9. 2. 2017)

» *Był śmiech, były wzruszające podziękowania, były też **łzy szczęścia i radości!** ... Nagrody były rozdawane w wielu kategoriach, ale w każdym przypadku tak naprawdę chodziło o to samo - trafiły do rąk **ludzi o wielkich sercach***.¹³⁵

V textu jsou pro záměr vzbudit dojetí použity hodnotící metafora a básnický přívlastek. Obě spojení má charakter okřídlených slov. Kromě toho se v úryvku vyskytuje neurčité pojmenování a v titulku je metonymie.

Mydlo i poszetka w kapsule pod katowickimi wieżowcami (9. 2. 2017)

» *Wieżowce przy Spodku mają być symbolem nowych Katowic. Ich budowa **rozkręca się na dobre**. Po dawnym biurowcu DOKP **nie ma już żadnego śladu***.¹³⁶

Hodnotící frazeologismus vyjadřuje postoj autora textu. Metaforický frazeologismus nemusí být vyloženě expresivní. Expresivním by byl v případě, že mrakodrap, o kterém je řeč, nebyl u obyvatel Katovic oblíbený, a tudíž jeho odstranění je pro ně úlevou.

¹³⁴ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/wroclaw/wroclaw-sedzia-robert-wroblewski-okradal-media-markt/7hx69qk>

¹³⁵ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/trojmiasto/gala-czlowiek-czlowiekowi-czlowiekiem-w-ratuszu-staromiejskim/r52g2p0>

¹³⁶ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/katowickie-wiezowce-przy-spodku-gotowe-za-rok/9pnhz0b>

Znany wróżbita umawiał się z nastolatkami (19. 2. 2017)

» *Mundurowi szybko zabrali się do działania. ... Mrówcza praca policjantów przyniosła efekt.* «¹³⁷

Frazeologismus je hodnotící stejně jako metafora, která nese pozitivní hodnocení.

Te zdjęcia lamia serce. Placz wdowy nad trumną bohatera (19. 2. 2017)¹³⁸

V obou případech se jedná o expresivní metafory. V druhém případě je slovo bohater použito pro jednoho amerického vojáka, o němž lze těžko posoudit, jestli opravdu byl hrdinou nebo ne.

Atak na klub w Warszawie. Dwie osoby z zarzutami (20. 2. 2017)

» *Dantejskie sceny rozegrały się w środę przed godziną 23.* «¹³⁹

Dantejskie sceny na Żoliborzu! Mężczyzna wyjął broń i strzelał do policjantów (23. 2. 2017)

» *Mężczyzna strzelał do mundurowych na warszawskim Żoliborzu. Policjanci odpowiedzieli ogniem.* «¹⁴⁰

Stejně jako v předchozím příkladě se autor odvolává k dílu Danta Alighieriho Božská komedie, kde se jedna část knihy odehrává v pekle, které je popsáno jako hrůzostrašné místo. V tomto příkladě se v textu ještě objevila metafora, která měla za úkol posílit dramatickosti celé události.

¹³⁷ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/warszawa/bydgoszcz-znany-wrozbita-umawial-sie-z-nastolatkami-zatrzymala-go-policja/ms4646f>

¹³⁸ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/oklahoma-trumna-z-cialem-shawna-thomasa-oplakiwana-przez-zone/021hnx3>

¹³⁹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/warszawa/atak-na-klub-chmura-w-warszawie-dwie-osoby-z-zarzutami/tcwr409>

¹⁴⁰ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/warszawa/warszawa-strzelanina-na-zoliborzu-trwa-oblawa/bgld6zl>

Żenująca i absurdalna wymówka Jurgiela. Rece opadają! (25. 2. 2017)¹⁴¹

V titulku je metonymie, která vyjadřuje nechuť poslanců podpořit svého kolegu.

Niepytany Macierewicz sam "wyskoczył" z Misiewiczem. Posłowie ostupieli (25. 2. 2017)

» *Minister obrony narodowej Antoni Macierewicz (69 l.) nie przepuści okazji, by z jednej strony **wbić szpilkę** opozycji, a z drugiej **bezgranicznie** chwalić swojego przybocznego Bartłomieja Misiewicza (27 l.).* «¹⁴²

V titulku i v textu se nachází metafora společně s hodnotícím slovem. V prvním i druhém případě je cílem posílit negativní postoj k ministrovi Macierewiczovi. Hodnotící slovo společně s kontextem vyjadřuje nemoudré jednání ministra.

Trumpowi puściły nerwy. "To wrogowie narodu!" (19. 2. 2017)

» *Konflikt Donalda Trumpa z amerykańskimi mediami **nabiera tempa**. Podczas czwartkowej konferencji prasowej Trump oskarżył media o publikowanie fałszywych informacji.* «¹⁴³

Spojení komuś puściły nerwy je expresivní (přímo souvisí s emocií) a zároveň se jedná o metaforu. V textu se ještě vyskytlo hodnotící frazeologismus.

Příklady hyperboly:

O włos od tragedii. Kierowca autobusu stracił przytomność (25. 2. 2017)

» *Choć zdarzenie wyglądało bardzo groźnie, to nie ucierpiał żaden z pasażerów pojazdu. Na pomoc kierowcy **rzucili się** żołnierze. ... **Sceny grozy rozegrały się** na drodze krajowej 78 przy zjeździe na autostradę A1.* «¹⁴⁴

¹⁴¹ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/jurgiel-nie-odda-immunitetu-by-nie-dodawac-sadom-pracy/wfckj7v>

¹⁴² <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/antoni-macierewicz-do-poslow-misiewicz-was-przerasta/fkyjb1t>

¹⁴³ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/trump-o-amerykanskich-mediach-to-wrogowie-narodu/z6l7ppl>

V titulku je použita hyperbola, v textu zase metafora a frazeologismus s expresivním charakterem (snaha umocnit vzrušení ve čtenáři).

Chciała uratować psa. O mało sama nie zginęła (20. 2. 2017)

» *O mały włos cała sytuacja w okolicach mostu Trzebnickiego we Wrocławiu nie skończyła się tragicznie.* «¹⁴⁵

Příklady přirovnání:

Złodziej okradł chore dziecko (20. 2. 2017)

» *Złodziej musiał mieć serce z kamienia, bo opróżnił skarbonkę, w której zbierano datki dla chorego dziecka.* «¹⁴⁶

Zde chybí klasická částice jak, ale i tak se jedná o negativní přirovnání.

Świnia pogryzła właścicielkę. Kobieta zmarła (23. 2. 2017)

» *Sceny jak z horroru rozegrały się w Strzelnikach w woj. opolskim. 300-kilogramowa świnia dotkliwie pogryzła tam właścicielkę.* «¹⁴⁷

Příklad personifikace:

Uwaga! Na peronie SKM nietrudno o wypadek! (20. 2. 2017)

» *Pijany mężczyzna wpadł na tory prosto pod nadjeżdżający pociąg. Cudem został uratowany - na peronie stał akurat oficer Marynarki Wojennej, który ryzykując swoim życiem uratował nieznanego.* «¹⁴⁸

¹⁴⁴ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/zabrze-kierowca-autobusu-komunikacji-miejskiej-stracil-przytomnosc/sk4hxqv>

¹⁴⁵ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/wroclaw/wroclaw-kobieta-wbiegla-za-psem-na-lod-i-wpadla-do-wody/fsfhpm5>

¹⁴⁶ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/bedzin-zlodziej-okradl-puszke-z-datkami-dla-chorego-dziecka/6vct3wy>

¹⁴⁷ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/wroclaw/opolskie-swini-pogryzla-wlascicielke-84-letnia-kobieta-zmarla/sgm91j7>

Cílem pravděpodobně bylo vzbudit vzrušení a napětí ve čtenáři.

4.3. SHRnutí VÝSLEDKŮ

Z celkového počtu zkoumaného materiálu se nejčastěji u obou periodik vyskytovala expresivita inherentní, do které je možné zařadit i hodnotící slova. Ta byla hned následována expresivitou kontextovou a pak dalšími expresivními prostředky, jež byly různého charakteru. Z těch se nejvíce vyskytovala obrazná pojmenování, z nichž mnohá měla charakter expresivních publicismů. Všechny typy expresivity se objevovaly v textech různé tematiky. Nelze tedy přesně určit, že by některý z typů expresivity byl častější např. u zpráv z politiky. Typy zpráv, jež se v obou listech vyskytovaly, odpovídaly charakteristice média, ale i zde se občas objevily zprávy tematicky nečekané. Šlo hlavně o Gazetu Wyborczou, v které se např. vedle zpráv z ekonomiky a politiky našla informace o opuštěném psu. Ve Faktu se vyskytlo vše, co lze od bulvárního média očekávat.

4.3.1. GAZETA WYBORCZA

Gazeta Wyborcza celkově publikovala více relevantních zpráv, ale právě proto je u ní výskyt expresivity a hodnocení závažnější. Texty, ve kterých se v hojně míře expresivita vyskytla, se týkaly především politiky, společnosti a zahraniční politiky, tedy témat, jež mají zásadní vliv na čtenáře. Např. z textu o školách (Reforma edukacji ...) jasně vyplývá negativní postoj ke straně Prawo i Sprawiedliwość, v textu o francouzských prezidentských volbách (We francuskiej kampani ...) je zase negativně hodnocen Francois Fillon. Celkově negativního vyznění byly všechny zkoumané zprávy, jež se zabývaly domácí politikou. Všechno tohle může čtenáře ovlivnit, neboť negativní postoj autorů textů se přenáší i na něj. Tyto texty prakticky přecházejí ze zpravodajství do publicistiky, a tudíž nesou prvky persvaze.

¹⁴⁸ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/trojmiasto/marcin-gluszek-w-fakcie-porozmawiaj-o-bezpieczenstwie-na-peronach-skm/3x69pd4>

4.3.2. FAKT

Ve Faktu se vyskytovalo mnohem více expresivity, která ale byla součástí méně relevantních zpráv. Tématicky se zprávy týkaly zejména zločinu a trestních činů, nehod, neštěstí, senzací a různých kuriozit. V menší míře se také objevily zprávy z politiky. Ty ale obsahovaly mnohem méně expresivních elementů, tudíž jejich vliv na čtenáře by neměl být příliš velký. Expresivní zprávy, které se zabývaly politikou a jež by mohly nějakým způsobem ovlivnit příjemce, byly asi čtyři. U Gazety Wyborcze to byl víc jak dvojnásobek. Vě většině textů měla expresivita podtrhnout dramatičnost události, zintenzifikovat emoce, popřípadě pobavit. Ani z jednoho z textů (hlavně politických) nevyplýval záměr manipulovat se čtenářem.

ZÁVĚR

Žurnalistika má několik úkolů, z nichž tím nejdůležitějším je informovat společnost o různých událostech. Podoba zpravodajství se řídí normami, které se označují jako informační kvalita. Ta zcela vylučuje přítomnost jakýchkoliv persvazivních nebo hodnotících prvků, jež výhradně náleží do publicistiky. Jedním z těchto prvků je i expresivita, která je součástí zvláště mluvené formy jazyka. Expresivitu je možné dělit několika způsoby, z nichž je pro účely zkoumání žurnalistických textů nejlepší dělení na expresivitu inherentní, adherentní a kontextovou. Kromě toho existují i další lexikálně-syntaktické prostředky, jimiž lze vyjádřit postoj nebo hodnocení. Jedná se především o obrazná pojmenování.

Výskyt expresivity jsem hledala ve dvou nejčtenějších polských denících, v Gazetě Wyborcze a ve Faktu. Obě periodika neváhala použít ve svých zpravodajských textech expresivitu, tudíž se dopustila porušení informační kvality, jež je základem zpravodajské normy. Závažnější je toto jednání u Gazety Wyborcze, která se prezentuje jako seriózní list, který chce po svých čtenářích, aby si platili jeho internetovou verzi. V takovém případě by však měl přinášet kvalitní zpravodajství, které bude objektivní a nestranné, což momentálně nedělá. Deník Fakt jakožto bulvární periodikum nepublikuje zpravodajství valné kvality, ale většinu expresivity používá v textech s menší důležitostí, kde skutečně jde hlavně o zesílení emocí bez nějakých velkých manipulačních ambicí. Počet příkladů, které jsem našla, byl u obou deníků poměrně stejný. Expresivita se u Gazety Wyborcze často objevovala ve zpravodajství z politiky, které má vliv na čtenáře, tudíž je možné tyto texty, které porušením informační kvality přešly do dílčí oblasti publicistické, považovat za neobjektivní a hrozí u nich možnost manipulace se čtenářem.

Přestože jsem dospěla k takovýmto výsledkům, nemohu Gazetu Wyborczu považovat za neseriózní periodikum, které chce manipulovat se svými čtenáři, a Fakt za kvalitní list jenom proto, že jsem nenašla tolik příkladů expresivity v politických textech. Vzorek, který jsem zkoumala, byl příliš malý na to, aby se z něj daly odvodit relevantní výsledky. Kdybych skutečně chtěla udělat kvalitní výzkum, musela bych sesbírat mnohem více materiálu, zaměřit se pouze na jeden tematický typ textů a použít metody, které jsou určené k mediálním analýzám.

Cílem mé práce bylo především představit problematiku informační kvality ve zpravodajství, která se mimo jiné porušuje skrze expresivní lexikální jednotky,

prozkoumat texty dvou nejčtenějších periodik v Polsku a doložit porušování objektivitu na několika příkladech. Krom toho jsem se více chtěla seznámit s procesem tvoření expresivity a s prostředky, které se k jejímu vyjádření používají. Šlo mi především o to vytvořit práci, jež by se zabývala lexikem a zároveň demonstrovat, že poznatky z oblasti lingvistiky lze smysluplně využít i v jiných oblastech.

RESUMÉ

Niniejsza praca jest poświęcona tekstom informacyjnym dwóch najpopularniejszych polskich dzienników „Gazeta Wyborcza“ i „Fakt“, przeprowadzona analiza ma na celu zbadanie czy w tekstach informacyjnych obu dzienników występują środki ekspresywne, a tym samym, czy dane dzienniki nie łamią reguły obiektywności. Celem pracy jest także zbadanie w jaki sposób w języku polskim jest wyrażana ekspresywność.

Pierwsza część jest poświęcona jakości informacji i jej elementom, a także stylowi publicystycznemu i jego cechom w tekstach informacyjnych. W drugiej części zajmujemy się analizą ekspresywności, jej podziałem, sposobem wyrażania, a także środkami, które są uważane za ekspresywne, ale tylko w kontekście tekstów publicystycznych. Ostatnia część pracy zawiera przykłady wyrażen ekspresywnych w tekstach informacyjnych w elektronicznych wydaniach, z braku dostępu do wydań papierowych, dzienników „Gazeta Wyborcza“ i „Fakt“.

Środki ekspresywne występują w obu dziennikach, chodzi tutaj głównie o ekspresywność inherentną, kontekstową i środki stylistyczne zawierające ekspresywność, zwłaszcza metafory, metonimie i oceniające frazeologizmy mające charakter publicyzmów. Z tego wynika, że oba dzienniki łamią reguły obiektywności i ich teksty są de facto tekstami opiniotwórczymi.

W przypadku „Gazety Wyborczej“ środki te pojawiają się w tekstach, które mogą mieć duży wpływ na czytelnikach, czyli w tekstach poświęconych polityce i społeczeństwu. Takie działania mogą świadczyć o próbie manipulowania czytelnikiem. „Gazeta Wyborcza“ prezentuje siebie jako medium poważne i za dostęp do swoich materiałów wymaga niemałej opłaty, tym samym należałoby oczekiwać, że publikowane przez nią teksty będą bardzo dobre i będą spełniać standardy jakości informacji.

„Fakt“, z kolei, jest tabloidem, w przypadku tabloidów ekspresywność jest oczekiwana, wręcz pożądana i „Fakt“ te oczekiwania spełnia. Interesującym wydaje się fakt, że w tekstach z dziedziny polityki „Fakt“ nie używa tytułów środków ekspresywnych co „Gazeta Wyborcza“. Środki ekspresywne występują w mało poważnych tekstach z innych dziedzin typowych dla mediów bulwarowych takich jak przestępczość, skandale, wypadki i ciekawostki. Ekspresywność w takich tekstach ma wzmacniać emocje, a nie manipulować czytelnikiem.

Aczkolwiek nieuzasadnionym będzie twierdzenie, że „Gazeta Wyborcza“ jest gazetą niepoważną, a „Fakt“ z kolei świetną. Niestety liczba przeanalizowanych przykładów jest zbyt mała by mówić tutaj o ogólnych tendencjach. Celem niniejszej pracy było zwrócenie uwagi na środki ekspresywne w tekstach informacyjnych w dziennikach, uważanych za poważne i niepoważne, a także wykorzystanie wiedzy z dziedziny językoznawstwa w nowym obszarze badań.

SEZNAM LITERATURY

1. BAŃKO M. a kol., *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych*, nakl. PWN, Varšava, 2005, 1014 s. ISBN 978-83-01-14377-0
2. BARTNICKA B., SATKIEWICZ H., *Gramatyka języka polskiego, Podręcznik dla cudzoziemców*, nakl. Wiedza Powszechna, Varšava, 2007, 277 s. ISBN 978-83-214-1068-5
3. BEČKA J. V., *Jazyk a styl novin*, nakl. Novinář, Praha, 1973, 216 s. ISBN 02/70 9-049-73
4. GRABIAS S., *O ekspresivności języka*, nakl. Lubelskie, Lublin, 1981, 214 s. ISBN 83-222-0157-5
5. JÍLEK V., *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*, nakl. UP, Olomouc, 2006, 150 s. ISBN 80-244-1246-2
6. JÍLEK V., *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*, nakl. UP, Olomouc, 2009, 122 s. ISBN 978-80-244-2218-3
7. KURKOWSKA H., SKORUPKA S., *Stylistyka Polska, Zarys*, nakl. PWN, Varšava, 1959, 368 s. ISBN 83-011-3559-X
8. KOLEKTIV AUTORŮ, *Gramatyka Współczesnego Języka Polskiego, Morfologia*, nakl. PWN, Varšava, 1999, 359 s. ISBN 83-011-2829-1
9. MCQUAIL D., *Úvod do teorie masové komunikace*, nakl. Portál, Praha, 2009, 640 s. ISBN 978-80-7367-574-5
10. MINÁŘOVÁ E., *Stylistika pro žurnalisty*, nakl. Grada, Praha, 2011, 296 s. ISBN 978-80-247-2979-4
11. OLIVA K., *Polsko-český slovník*, I. i II. díl, nakl. Academia, Praha, 1994, 1460 s. ISBN 80-200-0303-7 (soubor)
12. OSVALDOVÁ B., Halada J. a kol., *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*, nakl. Libri, Praha 2007, 264 s. ISBN 978-80-7277-266-7
13. SOBOL E. a kol., *Słownik Frazeologiczny PWN, Edycja specjalna z Bralczykiem*, nakl. PWN, Varšava, 2008, 592 s. ISBN 978-83-01-15224-6

14. WIATROWSKI P., *Morfologiczne i leksykalne wykładniki emocji w „Przewodniku Katolickim” z lat 1895-2005*, nakł. Rys, Poznań, 2010, s. 111-122

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

1. www.fakt.pl
2. www.gazeta.pl
3. <http://infografika.wp.pl/title,Media-w-Polsce-Do-kogo-nalezy-prasa-telewizja-portale-czy-radio,wid,18085692,wiadomosc.html?ticaid=118b1a>
4. www.glosbe.com